

บทที่ 2

เอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

การวิจัยเรื่อง รูปแบบเครือข่ายการประสานประโยชน์เพื่อขับเคลื่อนงานวิจัยเชิงพาณิชย์ จังหวัดอุดรดิตถ์ : กรณีศึกษาลางสาดจังหวัดอุดรดิตถ์ ผู้วิจัยได้ศึกษาเอกสาร ตลอดจนงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง ตามลำดับดังต่อไปนี้

1. แนวคิดเกี่ยวกับเครือข่าย
2. นโยบายของรัฐบาลที่เกี่ยวข้องกับการส่งเสริมเกษตรกร
3. ยุทธศาสตร์การพัฒนาจังหวัดอุดรดิตถ์
4. สถานการณ์ลางสาดในประเทศไทย
5. งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

1. แนวคิดเกี่ยวกับเครือข่าย (Network)

จากการศึกษาเอกสาร แนวคิดเกี่ยวกับเครือข่าย พอสรุปได้ว่า เครือข่ายเป็นแนวคิดมีการปฏิบัติมานานแล้วในสังคมไทย ซึ่งผู้คนอยู่ร่วมกันแบบพึ่งพาอาศัยกันทั้งภายในและภายนอกชุมชน ความสัมพันธ์ระหว่างบุคคลในเครือข่ายสังคม บางครั้งอาจเป็นไปตามทฤษฎีของการแลกเปลี่ยน เพราะบุคคลไม่เพียงแต่ทำตามบทบาทหน้าที่ที่คาดหวังในสังคม หรือตามบรรทัดฐานที่ได้รับการถ่ายทอดมาเท่านั้น แต่ความสัมพันธ์ระหว่างบุคคลยังขึ้นอยู่กับพื้นฐานของการรับรู้และการตัดสินใจในการแลกเปลี่ยนซึ่งกันและกัน ระหว่างคู่ความสัมพันธ์ ทั้งในด้านวัตถุและทางด้านจิตใจ (เสรี พงศ์พิศ, 2548) โดยมีฐานคิดที่สำคัญว่า เครือข่ายคือ ธรรมชาติที่แท้จริงของสรรพสิ่ง เป็นความสัมพันธ์เชิงกระบวนระบบ เป็นโครงสร้างที่ออกแบบและโครงสร้างตามธรรมชาติ เป็นระบบความสัมพันธ์ในสังคมมนุษย์ และเป็นการขยายผลและการเติบโตอย่างมีพลัง (พระมหาสุทิตย์ อาภากรโ. 2548) ซึ่งเครือข่ายทางสังคม (Social Network) นั้นหมายถึง รูปแบบความสัมพันธ์ทางสังคม (Pattern of Social Relationship) ของปัจเจกบุคคล (Individual) กลุ่ม (Group) และองค์กร (Organization) ผ่านรูปแบบของปฏิสัมพันธ์ทางสังคม (Social Interaction) ในรูปแบบต่างๆ เช่น กิจกรรม การสื่อสาร ความร่วมมือ การพึ่งพาอาศัย การแลกเปลี่ยน การเรียนรู้ ซึ่งเป็นปฏิสัมพันธ์ที่มีโครงสร้างและรูปแบบที่หลากหลาย ตลอดจนมีเป้าหมายร่วมกัน

ในการสร้างเครือข่าย (Networking) นั้นเป็นกิจกรรมที่ก่อให้เกิดกลุ่ม อาจเป็นกลุ่มองค์กรหรือกลุ่มบุคคล เพื่อวัตถุประสงค์ในการแลกเปลี่ยน การจัดกิจกรรม หรือการผลิระหว่างองค์กรสมาชิก ต้องอาศัยการมีปฏิสัมพันธ์ร่วมกันมาก่อนหน้าที่จะความตกลงเป็นองค์กรเครือข่าย โดยเหตุผลสำคัญในการสร้างเครือข่ายทางสังคม ได้แก่ การมุ่งที่จะบรรลุเป้าหมายของปัจเจกบุคคล ซึ่งไม่สามารถทำได้ด้วยตนเองโดยลำพัง แต่ต้องอาศัยการรวมตัวกันเป็นกลุ่มเพื่อแลกเปลี่ยนทรัพยากร อันจะส่งผลให้สามารถดำเนินการให้บรรลุเป้าหมาย อันเป็นการประสานผลประโยชน์ซึ่งกันและกัน โดยองค์ประกอบของเครือข่ายทางสังคมนั้นประกอบไปด้วย สมาชิกของเครือข่าย การมี

จุดมุ่งหมายร่วมกัน การปฏิบัติหน้าที่ของสมาชิกในเครือข่าย การสื่อสารภายในเครือข่าย และการมีปฏิสัมพันธ์เชิงแลกเปลี่ยนซึ่งกันและกัน (พระมหาสุทิตย์ อากาศโร. 2548, เกรียงศักดิ์ เจริญวงศ์ศักดิ์. 2543, นฤมล นิราทร. 2543) การทำงานร่วมกันนั้นถือได้ว่าเป็นภารกิจที่สำคัญของการรวมตัวกันเป็นเครือข่าย และเป็นกระบวนการเรียนรู้ที่ต่อเนื่อง อนึ่งในกระบวนการพัฒนาเครือข่ายนั้นสามารถแบ่งออกเป็น 4 ขั้นตอน ดังนี้ ขั้นตระหนักและการก่อตัวของเครือข่าย ขั้นการสร้างพันธมิตร และการบริหารเครือข่าย ขั้นการพัฒนาความสัมพันธ์และการใช้ประโยชน์ และขั้นการรักษาความสัมพันธ์และความต่อเนื่อง (พระมหาสุทิตย์ อากาศโร. 2548)

เครือข่ายเริ่มเป็นที่ยอมรับและได้รับการสนับสนุนจากภาครัฐ นับตั้งแต่ประเทศไทยได้ใช้แผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติฉบับที่ 1 (พ.ศ. 2504-2509) จนถึงฉบับที่ 11 (พ.ศ. 2555-2559) ทำให้เครือข่ายทั้งของภาครัฐ ประชาชนและองค์กรพัฒนาเอกชนเริ่มก่อตัวขึ้นและพัฒนาเป็นลำดับ โดยเครือข่ายถูกนำมาใช้เป็นวิธีการสำคัญวิธีการหนึ่งในการพัฒนาประเทศและกลายเป็นคำที่ใช้กันอย่างแพร่หลายในปัจจุบัน การมีความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับเครือข่ายอย่างลุ่มลึก จำเป็นต้องศึกษาแนวความคิดของเครือข่าย ดังนี้ (สนธยา พลศรี. 2550)

1. ธรรมชาติของเครือข่ายมีหลากหลายมิติ ทั้งมิติทางชีวิต มิติทางจักรวาล และมิติทางสังคม การศึกษาเครือข่ายต้องไม่ศึกษาวิเคราะห์เพียงส่วนใดส่วนหนึ่ง หากต้องศึกษาวิเคราะห์ในลักษณะของความไร้ระเบียบที่ก่อให้เกิดความเป็นระเบียบ ดังนั้น การเข้าใจชีวิตและเครือข่ายคือการเข้าใจในความสัมพันธ์ของสรรพสิ่งที่มีต่อกันนั่นเอง

2. ความสัมพันธ์เชิงกระบวนการระบบของเครือข่าย แสดงถึงปฏิภานสัมพันธ์หรือกระบวนการสร้างภาระหน้าที่ต่อกันเพื่อให้การดำรงอยู่ของสิ่งนั้นมีความเลื่อนไหลและมั่นคง ดังนั้น เครือข่ายจึงเป็นความสัมพันธ์เชิงกระบวนการที่เชื่อมโยงสิ่งต่างๆ เข้าด้วยกัน โดยไม่ละทิ้งสาเหตุ ผลลัพธ์และบริบทที่เกี่ยวข้องเป็นการมองสรรพสิ่งอย่างเป็นองค์รวม และเป็นระบบเปิดที่สามารถจะเชื่อมโยงกับสิ่งอื่นๆ อย่างต่อเนื่องและเป็นกระบวนการที่ทำหน้าที่ระหว่างกัน หรือการมีปฏิภานสัมพันธ์อย่างต่อเนื่องนั่นเอง

3. ความสัมพันธ์ของเครือข่ายในทางสังคมวิทยา รูปแบบความสัมพันธ์ทางสังคมของเครือข่ายมีความซับซ้อนมากกว่ากลุ่มและองค์กร เพราะเป็นความสัมพันธ์ตั้งแต่ระดับบุคคล ครอบครัว กลุ่ม องค์กร ชุมชน สังคม ประเทศไปจนถึงระดับโลก การรวมกันเป็นเครือข่ายจึงเป็นการสร้างพลังในการขับเคลื่อนกระบวนการพัฒนาหรือสร้างพลังในการเปลี่ยนแปลงสิ่งต่างๆ เครือข่ายของสังคมเรียนรู้มีลักษณะที่เป็นกัลยาณมิตรต่อกัน ไม่นิยมการใช้อำนาจ มีขนาดและรูปแบบความสัมพันธ์ที่แตกต่างและหลากหลาย ปรากฏอยู่ในรูปแบบของความสัมพันธ์ทางวัฒนธรรม ความสัมพันธ์เชิงอำนาจ และความสัมพันธ์ที่เกิดจากกระบวนการเรียนรู้ นอกจากนี้ เครือข่ายในทางสังคมวิทยายังให้ความสำคัญกับความสัมพันธ์ทางสังคมของสมาชิกเครือข่าย ที่สำคัญ 3 ประการ ดังนี้ ความสัมพันธ์ทางสังคมที่ตั้งอยู่บนพื้นฐานของการแลกเปลี่ยน (Transactional Content) ความสัมพันธ์ทางสังคมในลักษณะการแลกเปลี่ยน (Directional Flow) ความถี่และระยะเวลาของความสัมพันธ์ (Frequency and Duration of Relation-Ship)

4. ธุรกิจของเครือข่าย เครือข่ายทางธุรกิจเกิดขึ้นหลายรูปแบบ เครือข่ายจะดำรงอยู่ได้ ต่อเนื่องยาวนานเพียงใด ขึ้นอยู่กับพันธะผูกพันของหุ้นส่วนภาคี ซึ่งเชื่อมโยงกับปัจจัยทางวัฒนธรรม ทางสังคมและทางการเมือง เครือข่ายทางธุรกิจจึงเป็นกระบวนการสร้างและจัดความสัมพันธ์อันเป็น เครือข่ายความสัมพันธ์อันกว้างใหญ่ ทั้งระหว่างบุคคลและระหว่างองค์กร รวมทั้งคนทุกคนที่ทำงาน ร่วมกัน ความสัมพันธ์ระหว่างหน่วยต่างๆ รวมถึงความสัมพันธ์กับภายนอก ความสัมพันธ์กับลูกค้า ผู้ จัดหาสินค้า คู่แข่ง นักลงทุนและกับชุมชนต่างๆ ในอดีตปัจจัยสำคัญที่สุดสำหรับธุรกิจคือทักษะทาง เทคนิคต่างๆ แต่ปัจจุบันเครือข่ายคือหัวใจของธุรกิจ

5. กลไกการทำงานของเครือข่าย บุคคลหรือองค์กรหรือสถาบันที่เป็นแกนกลางในการ เชื่อมโยงเครือข่ายเป็นจุดเชื่อมต่อประเภทหนึ่ง แต่เป็นจุดเชื่อมที่มีสายใยเชื่อมโยงมาก มีลักษณะเป็น ชุมสายแห่งการติดต่อสัมพันธ์ การจัดการจุดเชื่อมจึงมีหลายประการโดยจะต้องพิจารณาถึงอาณา บริเวณของกิจการที่เป็นชุมสายและเป็นจุดเชื่อมย่อยต่างๆ ภายในโครงข่ายและเครือข่ายเป็นสำคัญ

ความหมาย

สำหรับความหมายของเครือข่ายสนธยา พลศรี (2550) ได้ให้คำนิยามไว้อย่างน่าสนใจหลาย ประการด้วยกัน ดังนี้

ในฐานะที่เป็นธรรมชาติของข่ายใยชีวิต หมายถึง ปรากฎการณ์ที่เกิดขึ้นตามธรรมชาติและ การปฏิสัมพันธ์ที่โยงใยกันของสรรพสิ่งแล้วสร้างภาระหน้าที่เชิงปฏิสัมพันธ์ต่อกันจนกลายเป็น ความสัมพันธ์ต่างๆ ที่มีการสานต่อกันอย่างแนบแน่น แต่มีความยืดหยุ่นและมีความเป็นอิสระใน ตนเอง โดยเป็นกระบวนการที่มีความเคลื่อนไหวและเปลี่ยนแปลงอยู่ตลอดเวลา

ในฐานะที่เป็นเครือข่ายความสัมพันธ์ของสังคมมนุษย์ หมายถึง การเชื่อมโยงความสัมพันธ์ ระหว่างสมาชิก อาจเป็นบุคคลกับบุคคล กลุ่มกับกลุ่ม องค์กรกับองค์กร สถาบันกับสถาบัน ชุมชนกับ ชุมชน ประเทศกับประเทศ โดยมีวัตถุประสงค์หรือเป้าหมายเพื่อดำเนินกิจกรรมให้บรรลุความสำเร็จ ร่วมกัน บนพื้นฐานของความสัมพันธ์และผลประโยชน์ที่เท่าเทียมกัน การดำเนินกิจกรรมอาจจะ ร่วมกันเป็นครั้งคราวตามความจำเป็นหรืออย่างต่อเนื่อง โดยสมาชิกยังคงมีอิสระในการดำเนินงาน หรืออาจรวมกันโดยมีคณะกรรมการร่วมกันดำเนินงาน

ในลักษณะที่เป็นเครือข่ายประสานงาน หมายถึง การประสานงานอย่างแนบแน่นระหว่าง สมาชิกในลักษณะของการร่วมมือกันระดมทรัพยากรต่างๆ ของสมาชิกมาใช้ร่วมกันและดำเนิน กิจกรรมร่วมกัน โดยอาจจะเป็นการประสานงานโดยตรงระหว่างสมาชิกกับสมาชิก หรือร่วมกันจัดตั้ง ศูนย์กลางในการประสานงานโดยตรงระหว่างสมาชิกกับสมาชิก หรือร่วมกันจัดตั้งศูนย์กลางในการ ประสานงาน เพื่อการบรรลุเป้าหมายของสมาชิกร่วมกัน

ในลักษณะที่เป็นพลังในการทำงาน หมายถึง การที่สมาชิคนำพลังหรือศักยภาพของตนมา รวมเข้าด้วยกัน เพื่อเพิ่มขีดความสามารถจนเพียงพอที่จะดำเนินกิจกรรมต่างๆ ให้ประสบความสำเร็จ ร่วมกัน ซึ่งนอกจากจะเป็นการเพิ่มพลังในการทำงานแล้วยังเป็นการเพิ่มอำนาจต่อรองให้กับ เครือข่ายอีกด้วย

ในฐานะที่เป็นเครือข่ายประชาสังคม หมายถึง การเชื่อมโยงประสานระหว่างบุคคล กลุ่มหรือ ชุมชนอื่นๆ ในลักษณะของการเป็นพันธมิตรหรือภาคีกัน โดยดำเนินงานด้วยความเป็นอิสระไม่ครอบงำ เพื่อป้องกันแก้ไขปัญหาหรือวิกฤตการณ์ของชุมชนร่วมกัน

ในฐานะที่เป็นเครือข่ายแห่งการเรียนรู้ หมายถึง ความสัมพันธ์เชื่อมโยงทั้งทางตรงและทางอ้อมของสรรพสิ่งต่างๆ ทั้งสิ่งที่ไม่มีชีวิตและสิ่งมีชีวิต รวมทั้งมนุษย์ที่มีการเชื่อมระสานกันอย่างเป็นระบบในลักษณะของการพึ่งพาอาศัยซึ่งกันและกันของสมาชิก ทำให้เกิดการรวมพลังจนสามารถดำรงตัวเองอยู่ได้ในปัจจุบันและพัฒนาไปสู่อนาคตได้อย่างไม่มีสิ้นสุด

ส่วนนักวิชาการอีกท่านหนึ่ง พัทรินทร์ สิริสุนทร (2556) ได้ให้ความหมายของคำว่า เครือข่าย (Network) ว่าหมายถึง กลุ่มบุคคลหรือกลุ่มองค์กรที่สมัครใจสื่อสารสัมพันธ์กัน หรือดำเนินกิจกรรมบางอย่างร่วมกัน โดยไม่ทำให้แต่ละคนหรือแต่ละองค์กรสูญเสียความเป็นอิสระ และได้กล่าวถึงเครือข่ายทางสังคม (Social Network) (พัทรินทร์ สิริสุนทร. 2552) โดยระบุว่า บางครั้งเรียกว่า แนวร่วมเชิงกลยุทธ์ (Strategic Alliance) หรือหุ้นส่วนการทำงาน (Partnership) หมายความว่า การเชื่อมโยง สัมพันธ์กันอย่างหลวมๆ ของปัจเจกบุคคล กลุ่มองค์กร ชมรม สมาคม และสถาบัน ที่อาจมีความแตกต่างกันในด้านความคิด ความเชื่อ ประสบการณ์ พันธกิจ และเป้าหมาย แต่สมาชิกเครือข่ายมีความสมัครใจที่จะมีส่วนร่วมในกิจกรรมตามความสนใจ ภายใต้กฎเกณฑ์และบริบทที่สอดคล้องกับวิถีการดำเนินชีวิตและความต้องการ มีการประสานประโยชน์และขยายเครือข่ายระหว่างสมาชิกออกไปในวงกว้าง การร่วมกิจกรรมของสมาชิกในเครือข่ายไม่ได้ทำให้สูญเสียอัตลักษณ์และไม่ก่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลงวิถีการดำเนินชีวิต วัฒนธรรม หรือเป็นอุปสรรคต่อการดำเนินกิจกรรมประจำวันของสมาชิก ซึ่งกลไกที่เชื่อมโยงกระบวนการเครือข่ายทางสังคม ได้แก่ พื้นที่สาธารณะ กัลยาณมิตรทางปัญญา และเครือข่ายการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ (Learning Social Network) และความเกาะเกี่ยวกันของสมาชิกในเครือข่ายย่อย (Node) และความหนาแน่นของชุมทางเครือข่าย (Hub) ที่มีความสัมพันธ์เชื่อมโยงกับเครือข่ายใหญ่ซึ่งมีความสลับซับซ้อน โยงใยกันอย่างกว้างขวาง ตามแผนงานหรือกิจกรรม

สำหรับงานวิจัยครั้งนี้ผู้วิจัย ได้นิยามความหมายของเครือข่าย ในฐานะที่เป็นเครือข่ายทางสังคม เนื่องจากเป็นการเชื่อมโยง หรือสัมพันธ์กันอย่างหลวมๆ ของปัจเจกบุคคล และสถาบัน ที่มีความแตกต่างกันในด้านความคิด ความเชื่อ ประสบการณ์ พันธกิจ และเป้าหมาย แต่สมาชิกของเครือข่ายมีความสมัครใจมีส่วนร่วมในกิจกรรมตามความสนใจ ที่สอดคล้องกับวิถีการดำเนินชีวิตและความต้องการ มีการประสานประโยชน์และขยายเครือข่ายระหว่างสมาชิก โดยไม่ทำให้สูญเสียอัตลักษณ์และไม่ก่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลงวิถีการดำเนินชีวิต วัฒนธรรมของสมาชิก

องค์ประกอบของเครือข่าย

จากการศึกษาพบว่า เครือข่ายมีองค์ประกอบที่สำคัญหลายประการ ดังนี้ (สนธยา พลศรี. 2550)

1. สมาชิกของเครือข่าย อาจจะเป็นบุคคล กลุ่มคน องค์กร หรือชุมชน ตามระดับของเครือข่าย สมาชิกเป็นองค์ประกอบพื้นฐานของเครือข่ายเพราะหากไม่มีสมาชิกเครือข่ายไม่สามารถเกิดขึ้นได้
2. วัตถุประสงค์และเป้าหมายร่วมกัน สมาชิกของเครือข่ายจะต้องมีวัตถุประสงค์และเป้าหมายเหมือนกัน มารวมกันเป็นเครือข่ายเพื่อบรรลุวัตถุประสงค์และเป้าหมายเดียวกัน

3. ระบบความสัมพันธ์ของเครือข่าย สมาชิกของเครือข่ายมารวมกันด้วยความสมัครใจ สมาชิกยังคงมีความเป็นอิสระในการดำเนินงาน มีความเท่าเทียมในการดำเนินกิจกรรม มีระบบในการเชื่อมโยงความสัมพันธ์หรือการถักทอสายใยของความสัมพันธ์ระหว่างสมาชิกให้เกิดความยั่งยืน

4. การบริหารจัดการ สมาชิกเครือข่ายเป็นผู้ร่วมกันกำหนดการบริหารและจัดการเครือข่าย ทั้งโครงสร้างของเครือข่าย สถานภาพและบทบาทของสมาชิก กฎระเบียบที่ใช้ร่วมกัน การประสานงาน การติดต่อสื่อสาร แผนและโครงการ งบประมาณ เป็นต้น ซึ่งรูปแบบของการบริหารจัดการเครือข่ายขึ้นอยู่กับวัตถุประสงค์เป้าหมายของเครือข่าย คุณลักษณะของสมาชิกเครือข่ายเป็นสำคัญ

5. ผู้ประสานงานเครือข่าย ทำหน้าที่ประสานงานบริหารและจัดการเครือข่ายที่คัดเลือกโดยสมาชิก อาจจะเป็นบุคคลหรือกลุ่มบุคคลในลักษณะของคณะกรรมการเครือข่าย อาจมีศูนย์กลางประสานงานเพียงศูนย์เดียวหรือหลายศูนย์ ขึ้นอยู่กับจำนวนสมาชิกหรือขนาดของเครือข่าย และความเห็นร่วมกันของสมาชิก

6. กิจกรรมร่วมกัน เครือข่ายต้องมีกิจกรรมที่สมาชิกร่วมกันดำเนินงานเพื่อการบรรลุวัตถุประสงค์และเป้าหมายของเครือข่าย ซึ่งควรจะเป็นกิจกรรมในการดำเนินงานของเครือข่าย ตามปกติและกิจกรรมที่ร่วมกันดำเนินการเป็นกรณีพิเศษ เพื่อให้สมาชิกของเครือข่ายได้ร่วมกิจกรรมกันอย่างสม่ำเสมอและต่อเนื่อง

7. การรวมพลังสมาชิก เครือข่ายต้องมีการรวมพลังหรือศักยภาพของสมาชิกมาใช้ในการดำเนินงานร่วมกัน เพราะพลังของเครือข่ายเป็นพลังที่เพิ่มขึ้นแบบทวีคูณและมีผลต่อความสำเร็จของเครือข่าย

8. การสนับสนุนส่งเสริมซึ่งกันและกัน สมาชิกของเครือข่ายสนับสนุนส่งเสริมสมาชิกคนอื่นๆ ให้ประสบความสำเร็จในการดำเนินกิจกรรมของเครือข่าย ไม่ใช่ต่างคนต่างอยู่ต่างคนต่างทำ โดยทุกคนตระหนักถึงความสำคัญของสมาชิกแต่ละคน มีจิตสำนึกในการเป็นเจ้าของเครือข่ายและการบรรลุเป้าหมายของเครือข่ายร่วมกัน

9. การมีส่วนร่วมอย่างแท้จริง สมาชิกของเครือข่ายมีส่วนร่วมในการดำเนินงานของเครือข่ายอย่างกว้างขวางทั้งการร่วมเรียนรู้ ร่วมสรุปบทเรียน ร่วมคิด ร่วมตัดสินใจ ร่วมวางแผนงาน ร่วมปฏิบัติงาน ร่วมประเมินผล ร่วมรับผลประโยชน์

10. ผลงานของเครือข่าย เครือข่ายต้องมีการดำเนินงานซึ่งเป็นเครื่องชี้วัดความสำเร็จของเครือข่าย ความสำเร็จดังกล่าวคือการทำงานบรรลุวัตถุประสงค์และเป้าหมายของเครือข่ายนั่นเอง

การสร้างและพัฒนาเครือข่ายสังคม

พัชรินทร์ สิริสุนทร (2556) ได้สรุปขั้นตอนในการสร้างเครือข่ายทางสังคมที่นักคิดในสำนักเครือข่ายทางสังคมได้นำเสนออย่างน่าสนใจไว้หลายประการ ดังนี้

ขั้นที่ 1 ขั้นการแสวงหา ประกอบด้วย การเชิญชวนประชาสัมพันธ์ และการสืบเสาะแสวงหาสมาชิก

ขั้นที่ 2 ขั้นยุทธศาสตร์การรณรงค์ ประกอบด้วย การสร้างความตระหนักในประโยชน์และความสำคัญของเครือข่าย การส่งเสริมบทบาทและเน้นการมีส่วนร่วมของสมาชิกเครือข่าย การสร้าง

ผลงานให้เป็นที่ยอมรับ การพัฒนาความรู้สึกเป็นเจ้าของในหมู่สมาชิกเครือข่าย และการใช้ยุทธศาสตร์การสร้างแรงจูงใจ

ขั้นที่ 3 ขั้นตอนงานกิจกรรม ประกอบด้วยการศึกษาปัญหา กำหนดเป้าหมาย วัตถุประสงค์ และแผนงานที่ชัดเจน สร้างแกนนำเพื่อเผยแพร่วัตถุประสงค์ของการจัดตั้งเครือข่ายการจัดหาสมาชิก และจัดทำทำเนียบสมาชิก การระดมความคิดเห็น เพื่อกำหนดรูปแบบของเครือข่าย การแบ่งบทบาทหน้าที่ของสมาชิก พัฒนาจุดด้วยและส่งเสริมจุดเด่น การเผยแพร่ประชาสัมพันธ์ และขยายผล เชื่อมโยงเครือข่ายต่างๆ การระดมทรัพยากรเพื่อใช้ในการดำเนินงานเครือข่าย การจัดตั้งหน่วยหรือสำนักงานเครือข่ายเพื่อให้คำแนะนำกับสมาชิก และจัดทำรายงานผลการปฏิบัติงาน ติดตาม และประเมินผลการดำเนินงาน

ขั้นที่ 4 ขั้นการพัฒนากระบวนการเครือข่าย ประกอบด้วยการสร้างความสัมพันธ์ และความรู้สึกมีส่วนร่วม การสร้างขวัญกำลังใจและเจตนารมณ์ร่วมกัน การพัฒนาความรู้สึกเสียสละทั้งทางกาย สติปัญญา และทรัพยากร การวางระบบการจัดการและการวางแผนที่ดี การติดตาม และประเมินผล การปฏิบัติงานเป็นระยะโดยสม่ำเสมอ การใช้กระบวนการ PDCA (Planning, Development, Control and Assessment) การสร้างวิสัยทัศน์ของผู้นำ คุณภาพของสมาชิกเครือข่าย การมีกิจกรรมต่อเนื่อง การมีส่วนร่วมของผู้มีส่วนเกี่ยวข้องทุกฝ่าย และการรักษาเครือข่ายเดิม เพิ่มเครือข่ายใหม่

การเจริญเติบโตของเครือข่าย

การทำงานแบบเครือข่ายนั้น จำเป็นต้องมีการขยายและพัฒนาอย่างต่อเนื่อง ซึ่งในการเจริญเติบโตของเครือข่ายนั้นอาจจำแนกได้ ดังนี้ (สนธยา พลศรี. 2550)

1. กระบวนการทำงานที่เชื่อมประสานจากจุดเล็กและขยายไปสู่หน่วยใหญ่ เป็นการทำงานที่เชื่อมประสานจากประเด็นเล็กๆ แล้วขยายไปสู่การทำงานที่หลากหลายขึ้นทั้งการขยายกิจกรรม พื้นที่ และเป้าหมายการดำเนินงาน อันเป็นกระบวนการทำงานที่ต่อยอดจากฐานงานเดิม และแสวงหาภาคีใหม่ซึ่งจะทำให้เครือข่ายได้มีความรู้ ประสบการณ์ และมีพลังอำนาจในการต่อรองกับกลุ่มผลประโยชน์ต่างๆ โดยเป็นการที่ทุกฝ่ายเข้ามาร่วมกันศึกษาเรียนรู้ แลกเปลี่ยนประสบการณ์ และพัฒนากิจกรรมร่วมกัน หรือเป็นการทำงานที่เริ่มจากจุดเล็กๆ ในสิ่งที่สมาชิกู้และเข้าใจ แล้วค่อยๆ เชื่อมประสานกันกับองค์กรอื่นๆ เครือข่ายอื่นในกิจกรรมที่หลากหลายมากขึ้น ทั้งในระดับพื้นที่และการประสานต่อไปในระดับนโยบาย ด้วยวิธีการทำงานที่หลากหลาย เช่น การใช้พื้นที่เป็นสถานที่ดำเนินการ การใช้ประเด็นปัญหาเป็นกิจกรรมในการขับเคลื่อนเครือข่าย การใช้ศูนย์ประสานงานเป็นที่รวบรวมข้อมูล เป็นต้น ด้วยเทคนิควิธีการและเครื่องมือที่มีความแตกต่างในการจัดการกับปัญหา และการจัดการเครือข่ายอย่างเหมาะสมทั้งในช่วงการก่อตัวของเครือข่าย ช่วงขยายตัว ช่วงการเคลื่อนไหวหรือการจัดกิจกรรม และช่วงหลังจากการดำเนินการตามเป้าหมายแล้ว

2. การรักษาสัมพันธ์ภาพที่สร้างความรู้ ความหมาย และโลกทัศน์ร่วมกัน หากไม่มีการรักษาสัมพันธ์ภาพระหว่างกันแล้วกิจกรรมและการเคลื่อนไหวของเครือข่ายก็อาจจะสิ้นสุดได้ เพราะขาดภาคร่วมดำเนินการ ดังนั้น จึงต้องคำนึงถึงการรักษาสัมพันธ์ภาพที่สร้างความรู้ ความหมาย และโลกทัศน์ร่วมกัน กล่าวคือ หลังจากที่ภาคีเครือข่ายเห็นความจำเป็นของเครือข่ายว่า มีประโยชน์ต่อการพัฒนาเครือข่าย ชุมชนและสังคมสิ่งที่สมาชิกและภาคีพึงมีต่อกัน คือการสร้างความรู้ และ

ความหมายในการติดต่อสื่อสารระหว่างกัน เพราะคนในเครือข่ายเดียวกัน ย่อมที่จะรู้ความหมายของเครือข่ายมากกว่าคนอื่น ๆ ทั้งยังเป็นการสร้างโลกทัศน์หรือมุมมองในการพัฒนาเครือข่ายให้เข้มแข็ง และเป็นการขยายแนวคิดและกระบวนการทำงานให้กว้างขวางออกไป

3. การเสริมสร้างกระบวนการเรียนรู้และการปรับตัว เพราะการเรียนรู้และการปรับบทบาทเข้าหากันจะทำให้เครือข่ายมีความเจริญเติบโตและมีความมั่นคง เนื่องจากเครือข่ายได้มีการแสวงหาความรู้ มีการสะสมความรู้และประสบการณ์ มีการปรับบทบาทในการสร้างความสัมพันธ์และการทำงานร่วมกับกลุ่มองค์กร เครือข่ายและหน่วยงานอื่นๆ ทั้งนี้เพื่อเป็นการสร้างความรู้ใหม่ วิธีการใหม่ในการแก้ไขปัญหา รวมทั้งเพื่อให้เกิดการยอมรับในกระบวนการทำงานที่หลากหลาย ซึ่งสามารถเสริมสร้างกระบวนการเรียนรู้ได้ด้วยเทคนิคและวิธีการต่างๆ

4. การพัฒนากิจกรรมและความเคลื่อนไหวเพื่อสร้างขบวนการใหม่ๆ และวาทกรรมในการพัฒนา ความเป็นเครือข่ายในยุคใหม่ นอกจากจะเป็นการสร้างความเป็นภาคีร่วมโดยใช้นวัตกรรมการเรียนรู้ เช่น เครือข่ายอินเทอร์เน็ต เครือข่ายทางอากาศของสถานีวิทยุกระจายเสียง เป็นต้น ยังก่อให้เกิดการทำงานในรูปแบบใหม่ที่ผู้คนในสังคมไม่จำเป็นต้องรู้จักกัน ไม่ต้องเห็นหน้าเห็นตาและพบปะกัน ไม่ต้องอาศัยพื้นที่เพื่อดำเนินการ เพียงแต่มีจิตสำนึกร่วมกันว่าจะต้องร่วมมือช่วยเหลือพึ่งพากันก็สามารถสร้างสัมพันธ์ภาพแบบเพื่อน พี่น้องและเป็นเครือข่ายได้ การเกิดของนวัตกรรมเป็นกระบวนการทำงานของเครือข่ายในรูปแบบใหม่ที่เน้นการประสานความร่วมมือและความช่วยเหลือพึ่งพาเมื่อมีคามจำเป็นเท่านั้น

โดยปัจจัยที่ส่งผลต่อการขยายเครือข่ายสรุปได้ดังนี้ สมาชิกและระบบความสัมพันธ์ที่ดี กระบวนการมีส่วนร่วมและการเรียนรู้ร่วมกัน มีการบริหารจัดการเครือข่ายที่ดี และการขยายเครือข่ายอาจดำเนินการดังนี้ 1) พยายามดำรงรักษาสมาชิกเครือข่ายที่มีอยู่ 2) สร้างความสัมพันธ์อันดี 3) ดำเนินงานในลักษณะของการเป็นเครือข่ายของความร่วมมือ 4) การประชาสัมพันธ์เผยแพร่บทบาทของเครือข่าย 5) ผู้นำต้องช่วยกันขยายเครือข่ายไปสู่สมาชิกใหม่ๆ 6) กฎ ระเบียบต่างๆ ของเครือข่าย 7) ใช้การประชุม การสัมมนา การฝึกอบรมร่วมกัน เป็นเครื่องมือในการหาสมาชิกใหม่ของเครือข่าย 8) เปลี่ยนวิกฤติให้เป็นโอกาส 9) ให้บุคคล กลุ่ม หรือองค์กรที่เป็นเป้าหมายได้รู้และเข้าใจ และ 10) แต่งตั้งคณะกรรมการดำเนินการหาสมาชิกใหม่โดยตรง

ประเภทของเครือข่าย

โดยประเภทของเครือข่ายสามารถแบ่งออกได้หลายลักษณะ ดังนี้ (สนธยา พลศรี. 2550)

1. แบ่งตามความซับซ้อนของกลไกการทำงาน แบ่งออกเป็น 2 ประเภท คือ เครือข่ายชั้นเดียวกับเครือข่ายหลายชั้น

2. แบ่งตามสถานภาพและบทบาทของสมาชิก แบ่งออกเป็น 2 ประเภท คือ เครือข่ายแนวนอน (Horizontal Network) เครือข่ายแนวตั้ง (Vertical Network)

3. แบ่งตามระดับการรวมตัวของสมาชิก มีระดับแตกต่างกันออกไปหลายระดับ ได้แก่ เครือข่ายระดับบุคคล เครือข่ายระดับกลุ่มหรือองค์กร เครือข่ายระดับบุคคลกับกลุ่มหรือองค์กร เครือข่ายระดับชุมชนและเครือข่ายระดับสถาบัน

4. แบ่งตามลักษณะการเป็นศูนย์กลางของเครือข่าย แบ่งออกเป็น 4 ประเภท คือ เครือข่ายรวมศูนย์ เครือข่ายกระจายศูนย์ เครือข่ายผสม และเครือข่ายเชิงซ้อน

5. แบ่งตามระดับความสัมพันธ์กับศูนย์กลาง แบ่งได้เป็น 3 ประเภท คือ เครือข่ายใกล้ชิด (Intimate Network) เครือข่ายรอง (Effective Network) และเครือข่ายขยาย (Extended Network)

6. แบ่งตามขนาดของเครือข่าย แบ่งออกได้เป็น 2 ประเภท คือ เครือข่ายขนาดใหญ่หรือเครือข่ายรวม (Total Network) เครือข่ายขนาดเล็กหรือเครือข่ายย่อย (Sub Network)

7. แบ่งตามแหล่งกำเนิดของเครือข่าย แบ่งออกเป็น 2 ประเภท คือ เครือข่ายธรรมชาติ เครือข่ายจัดตั้ง

8. แบ่งตามลักษณะของสมาชิกที่เชื่อมโยงเป็นเครือข่าย แบ่งได้เป็น 2 ประเภท คือ เครือข่ายประเภทเดียวกัน เครือข่ายต่างประเภทกัน

9. แบ่งตามลักษณะความสัมพันธ์กับรัฐบาล แบ่งได้เป็น 3 ประเภท คือ เครือข่ายภาครัฐ เครือข่ายภาคเอกชน และเครือข่ายองค์กรพัฒนาเอกชน

10. แบ่งตามลักษณะของงาน แบ่งได้เป็น 2 ประเภท คือ เครือข่ายพื้นที่ (Area Network) และเครือข่ายกิจกรรม (Issue Network)

11. แบ่งตามกฎหมาย แบ่งออกเป็น 2 ประเภท คือ เครือข่ายที่ไม่เป็นนิติบุคคล เครือข่ายนิติบุคคล

12. แบ่งตามรูปแบบความร่วมมือระหว่างสมาชิก แบ่งออกเป็น 2 ประเภท คือ เครือข่ายไม่เป็นทางการ (Informal Network) เครือข่ายเป็นทางการ (Formal Network)

13. แบ่งตามคุณสมบัติของเครือข่าย แบ่งออกเป็น 2 ประเภท คือ เครือข่ายเทียม เครือข่ายแท้

14. แบ่งตามลักษณะของเครือข่าย แบ่งเป็น 3 ประเภท คือ เครือข่ายการเรียนรู้ เครือข่ายกิจกรรมและเครือข่ายทรัพยากร

15. แบ่งตามวิชาชีพของสมาชิก เช่น เครือข่ายครู เครือข่ายนักวิชาการ เครือข่ายนักการเมือง เป็นต้น

16. แบ่งตามลักษณะกิจกรรมของเครือข่าย เช่น เครือข่ายสตรี เครือข่ายเด็กและเยาวชน

เครือข่ายทางสังคม

เครือข่ายทางสังคม (ชินสัคค สุวรรณอัจฉริย. 2549) เป็นช่องทางที่มีความสัมพันธ์ร่วมกับจุดยืนส่วนตัว ซึ่งเป็นเสมือนพื้นที่ภายในสังคมวัฒนธรรมหนึ่งและหลายๆ พื้นที่สังคมวัฒนธรรม เช่น เครือญาติมีอาชีพเป็นชนชั้น มีตำแหน่งฐานะในท้องถิ่นหลากหลาย แต่มีความสัมพันธ์กับญาติพี่น้องอยู่ ขณะเดียวกันก็สามารถมีความสัมพันธ์กับเพื่อนฝูงและคนรู้จักด้วย ซึ่งเครือข่ายทางสังคม (Social Network) นั้นหมายถึง รูปแบบความสัมพันธ์ทางสังคม (Pattern of Social Relationship) ของปัจเจกบุคคล (Individual) กลุ่ม (Group) และองค์กร (Organization) ผ่านรูปแบบของปฏิสัมพันธ์ทางสังคม (Social Interaction) ในรูปแบบต่างๆ เช่น กิจกรรม การสื่อสาร ความร่วมมือ การพึ่งพาอาศัย การแลกเปลี่ยน การเรียนรู้ ซึ่งเป็นปฏิสัมพันธ์ที่มีโครงสร้างและรูปแบบที่หลากหลาย ตลอดจนมีเป้าหมายร่วมกัน และในการสร้างเครือข่าย (Networking) นั้นเป็นกิจกรรมในการก่อให้เกิดกลุ่ม ซึ่งอาจเป็นกลุ่มองค์กร หรือกลุ่มบุคคล เพื่อวัตถุประสงค์ในการแลกเปลี่ยน การจัดกิจกรรม หรือการผลิตรายหว่างองค์กรสมาชิก ต้องอาศัยการมีปฏิสัมพันธ์ร่วมกันมาก่อนหน้าที่จะทำความตกลงเป็นองค์กรเครือข่าย โดยเหตุผลสำคัญในการสร้างเครือข่ายทางสังคม ได้แก่ การมุ่งที่จะบรรลุเป้าหมายของปัจเจกบุคคล ซึ่งไม่สามารถทำได้ด้วยตนเองโดยลำพัง แต่ต้องอาศัยการรวมตัวกันเป็นกลุ่มเพื่อ

แลกเปลี่ยนทรัพยากร อันจะส่งผลให้สามารถดำเนินการให้บรรลุเป้าหมาย อันเป็นการประสานผลประโยชน์ซึ่งกันและกัน โดยองค์ประกอบของเครือข่ายทางสังคมนั้นประกอบไปด้วย สมาชิกของเครือข่าย การมีจุดมุ่งหมายร่วมกัน การปฏิบัติหน้าที่ของสมาชิกในเครือข่าย การสื่อสารภายในเครือข่าย และการมีปฏิสัมพันธ์เชิงแลกเปลี่ยนซึ่งกันและกัน (พระมหาสุทิตย์ อากาศโร. 2548; เกรียงศักดิ์ เจริญวงศ์ศักดิ์. 2543; นฤมล นิราทร. 2543)

การทำงานร่วมกันนั้น ถือได้ว่าเป็นภารกิจที่สำคัญของการรวมตัวกันเป็นเครือข่าย และเป็นกระบวนการเรียนรู้ที่ต่อเนื่อง อนึ่งในกระบวนการพัฒนาเครือข่ายนั้น สามารถแบ่งออกเป็น 4 ขั้นตอนใหญ่ๆ ได้ดังนี้ ขั้นตระหนักและการก่อตัวของเครือข่าย ขั้นการสร้างพันธกรณีและการบริหารเครือข่าย ขั้นการพัฒนาความสัมพันธ์และการใช้ประโยชน์ และขั้นการรักษาความสัมพันธ์และความต่อเนื่อง (พระมหาสุทิตย์ อากาศโร. 2548)

ปัจจัยที่ส่งผลต่อความสำเร็จของเครือข่าย

ส่วนปัจจัยที่ก่อให้เกิดความสำเร็จร่วมกันของเครือข่าย มีดังนี้ (สุทธิธรรม เลขวิวัฒน์. 2549)

1. การมีผู้นำที่มีบารมีและเข้มแข็ง บางแห่งมีพระเป็นแกนนำและบางแห่งมีทั้งพระ ครู และกำนันเป็นแกนนำ ทำให้ง่ายแก่การสร้างเครือข่ายพันธมิตร และง่ายต่อการจัดตั้งชุมชนและเครือข่าย
2. ประสานงานจัดตั้งแนวคิดกับแนวกว้างเข้าด้วยกัน แนวคิดคือ การสร้างชุมชนที่เข้มแข็ง ตัวอย่างเช่น ชุมชนพระแบบสันตือโศก หรือชุมชนสังฆะออมทรัพย์ ทำให้สามารถพึ่งตัวเองทางเศรษฐกิจได้ แนวกว้างคือ งานสร้างเครือข่ายและงานด้านประชาสัมพันธ์
3. ในงานแนวคิด จำเป็นต้องอาศัยงานด้านการศึกษาและวิจัย รวมทั้งการพัฒนาการเรียนรู้และขยายฐานข้อมูล ซึ่งถือได้ว่าชุมชนเหล่านี้เป็นชุมชนแห่งการเรียนรู้อีกแบบหนึ่ง
4. ในงานแนวกว้าง อาศัยงานประชาสัมพันธ์ในวงกว้างเพื่อเผยแพร่ความรู้ และการจัดกิจกรรมหรือโครงการต่างๆ ที่สอดคล้องกับวัฒนธรรมและประเพณีไทย มีเจตนาเพื่อขยายเครือข่ายและเพื่อสร้างแนวร่วมกับบรรดาสื่อ ทหาร ตำรวจ ข้าราชการ และทางการเมืองและอื่นๆ
5. แนวยุทธศาสตร์พื้นฐานคือการเคลื่อนไหว และจัดกิจกรรมอย่างต่อเนื่อง เพื่อรักษาฐานะที่เป็นฝ่ายกระทำ

โดยสนธยา พลศรี (2550) ได้สรุปปัจจัยที่สนับสนุนความสำเร็จของเครือข่ายไว้หลายประการด้วยกัน ได้แก่ 1) ความเป็นหนึ่งเดียวกัน 2) สมาชิกมีขวัญ กำลังใจ และเจตนารมณ์ร่วมกัน 3) ความเสียสละของสมาชิก 4) มียุทธศาสตร์ระบบการจัดการและการวางแผนที่ดี 5) มีการติดตามและประเมินผล 6) ใช้กระบวนการดำเนินงาน 7) ผู้นำเครือข่ายมีวิสัยทัศน์ 8) สมาชิกเครือข่ายมีคุณภาพ 9) กิจกรรมของเครือข่ายมีการจัดการอย่างต่อเนื่อง 10) สมาชิกและผู้เกี่ยวข้องทุกฝ่ายเข้ามามีส่วนร่วมในกิจกรรมของเครือข่าย 11) มีการดำรงรักษาเครือข่ายเดิมไว้และขยายเครือข่ายใหม่ 12) สมาชิกมีความจริงใจ จริงจัง มีความศรัทธาต่อกันและกันและต่อเครือข่าย 13) ระเบียบกฎเกณฑ์ของเครือข่ายมีความเหมาะสม และ 14) มีทรัพยากรเพียงพอต่อการดำเนินงานของเครือข่าย นอกจากนี้ยังพบว่าลักษณะของเครือข่ายที่ประสบความสำเร็จ ได้แก่ มีภูมิปัญญาและองค์ความรู้ของเครือข่าย มีนวัตกรรม และมีการสื่อสารที่ง่าย สะดวก และรวดเร็ว

ส่วนนักวิชาการอีกท่านหนึ่งคือ เสรี พงษ์พิศ (2548) ได้กล่าวถึงประโยชน์ของเครือข่ายไว้หลายประการ ดังนี้

1. ก่อให้เกิดผลบางอย่างที่ใครคนเดียวทำให้เกิดไม่ได้
2. ทำการรณรงค์ได้กว้างกว่าและมีประสิทธิภาพมากกว่า
3. ส่งอิทธิพลต่อคนอื่นในเครือข่ายและนอกเครือข่าย
4. ทำให้เกิดความรู้ความเข้าใจในเรื่องหนึ่งหรือประเด็นหนึ่ง หรือการต่อสู้หนึ่งชัดเจนขึ้น เพราะมีมุมมองที่หลากหลายจากหลายคนหลายองค์การ
5. ร่วมมือกันทำ แบ่งงานกันทำ
6. ลดงานที่ซ้ำซ้อนลง และลดการสิ้นเปลืองทรัพยากร
7. ทำให้เกิดการแลกเปลี่ยนความคิด ประสบการณ์ แรงบันดาลใจ และทักษะต่างๆ
8. ทำให้เกิดความสามัคคี ให้กำลังใจกัน และช่วยกันในรูปแบบต่างๆ ในบางกรณีช่วยให้สามารถระดมทุนได้ดี

นอกจากนี้ ในการใช้ประโยชน์จากเครือข่าย (Network Utilizing) เกรียงศักดิ์ เจริญวงศ์ศักดิ์ (2543) ได้สรุปแนวทางในการใช้ประโยชน์จากเครือข่าย ดังนี้ 1) เพื่อเป็นเวทีกลางประสานงานร่วมกัน 2) เพื่อเป็นเวทีแลกเปลี่ยนสารสนเทศและความรู้ 3) เพื่อเป็นเวทีแลกเปลี่ยนและระดมทรัพยากร 4) เพื่อเป็นเวทีร่วมสร้างสรรค์และพัฒนาความรู้ใหม่ๆ และ 5) เพื่อเป็นเวทีสร้างกระแสผลักดันประเด็นใหม่ๆ

อุปสรรคของการทำงานในระบบเครือข่าย

แม้การทำงานในรูปของเครือข่ายจะมีข้อดีหลายประการ อย่างไรก็ตามยังคงมีอุปสรรคของการทำงานในระบบเครือข่ายด้วยเช่นกัน ดังนี้ (วีระศักดิ์ เครือเทพ. 2550)

1. องค์กรหรือหน่วยงานต่างๆ ภายในเครือข่ายมีความหลากหลายและแตกต่างกันออกไป ความสอดคล้องในเชิงอุดมการณ์ เป้าหมาย และวิธีการทำงานระหว่างตัวแสดงต่างๆ ถือเป็นปัจจัยสำคัญที่ส่งผลต่อการดำเนินงานของเครือข่าย หากผู้บริหารเครือข่ายไม่สามารถผสมผสานความแตกต่างในด้านต่างๆ เหล่านี้ได้แล้ว ย่อมไม่สามารถผลักดันให้องค์กรต่างๆ ดำเนินงานร่วมกันเพื่อการบรรลุเป้าหมายหลักของเครือข่ายได้แต่ประการใด

2. การกำกับดูแลการทำงานขององค์กรต่างๆ ในเครือข่ายเป็นเงื่อนไขที่มีความสำคัญเช่นกัน ความหย่อนยานในการติดตามผลการดำเนินงานขององค์กรต่างๆ อาจทำให้การดำเนินงานของเครือข่ายเกิดความล้มเหลว โดยเฉพาะในกรณีที่องค์กรต่างๆ ไม่ทราบถึงหน้าที่รับผิดชอบที่ชัดเจนในการทำงานให้แก่เครือข่าย ในทางกลับกัน การที่หน่วยงานของรัฐซึ่งเป็นองค์กรหลักในเครือข่ายสนใจถึงรายละเอียดปลีกย่อยในการทำงานของตัวแสดงอื่นๆ มากเกินไป ก็อาจก่อให้เกิดปัญหาได้เช่นกัน องค์กรที่มีใช้หน่วยงานภาครัฐที่ทำงานในเครือข่ายอาจไม่เคยชินกับวัฒนธรรมการทำงานของส่วนราชการ การควบคุมที่เคร่งครัดจากหน่วยงานรัฐที่มีต่อองค์กรต่างๆ เหล่านี้ อาจทำให้ความยืดหยุ่นและความคิดสร้างสรรค์ในการดำเนินงาน ซึ่งเป็นจุดแข็งของตัวแสดงที่มีใช้ภาครัฐขาดหายไป และในที่สุดย่อมส่งผลกระทบต่อประสิทธิภาพและประสิทธิผลในการดำเนินงานของเครือข่ายได้

เงื่อนไขที่สำคัญในประเด็นนี้ก็คือ องค์กรภาครัฐที่ร่วมทำงานในระบบเครือข่ายนั้นจำเป็นต้องปรับเปลี่ยนวัฒนธรรมการทำงานจากเดิมที่เคยชินกับการสั่งการตามลำดับชั้นบังคับบัญชาไปสู่ วัฒนธรรมการทำงานแบบร่วมปรึกษาหารือ ร่วมมือกันแก้ไขปัญหาต่างๆ และให้การยอมรับถึง ศักยภาพและความตั้งใจจริงในการปฏิบัติงานของหน่วยงานต่างๆ ที่ทำงานร่วมกันในเครือข่าย หาก เครือข่ายเหล่านี้สามารถสร้างบรรยากาศการทำงานให้เกิดขึ้นในลักษณะของการร่วมปรึกษาหารือกัน ได้อย่างใกล้ชิดแล้วนั้น ย่อมมีส่วนเสริมสร้างศักยภาพในการดำเนินงานของเครือข่ายได้

3. ปัญหาการสื่อสาร การประสานงาน และการแลกเปลี่ยนข้อมูลข่าวสารระหว่างองค์กร ต่างๆ ภายใต้เครือข่ายย่อมส่งผลโดยตรงต่อความสำเร็จในการทำงานของเครือข่าย วัฒนธรรมของ องค์กรที่แตกต่างกันอาจก่อให้เกิดปัญหาการสื่อสารและการกำหนดวิธีการทำงานร่วมกันในบางครั้ง หน่วยงานบางแห่งอาจไม่ต้องการเปิดเผยข้อมูลให้แก่หน่วยงานอื่นๆ ในเครือข่าย โดยเฉพาะองค์กรที่ เป็นคู่แข่งกัน เป็นต้น ข้อจำกัดเหล่านี้ย่อมส่งผลกระทบต่อความยั่งยืนและความสัมพันธ์ระหว่างตัว แสดงต่างๆ ภายในเครือข่าย และย่อมส่งผลโดยตรงต่อประสิทธิภาพและประสิทธิผลในการทำงาน ร่วมกัน ปัญหาเหล่านี้ก่อให้เกิดความจำเป็นที่ผู้บริหารของเครือข่าย ควรจัดการให้อยู่ในระดับต่ำที่สุด เพื่อให้เครือข่ายดังกล่าวสามารถสร้างสรรค์คุณค่าให้แก่สังคมได้ตามที่ต้องการ

4. ในการทำงานของเครือข่ายได้แก่ กรณีที่เครือข่ายไม่สามารถสร้างสรรค์ผลงานให้ปรากฏ ขึ้นได้อย่างเป็นรูปธรรมตามที่ต้องการ หากเป็นเพียงเครือข่ายที่ถูกใช้เป็นเวลาเพื่อปรึกษาหารือระหว่างตัว แสดงต่างๆ เวลาที่ปรึกษาหารือดังกล่าวจึงเปรียบเสมือนการสร้างสัญลักษณ์ทางการเมืองหรือเป็น เครื่องมือในการสร้างความชอบธรรมให้กับหน่วยงานภาครัฐว่าได้ใส่ใจกับปัญหาเหล่านั้นแล้ว แน่แน่นอน ว่า การร่วมมือกันเป็นเครือข่ายย่อมไม่เกิดประโยชน์อันใดหากการปรึกษาหารือระหว่างตัวแสดงต่างๆ ในลักษณะดังกล่าวไม่สามารถนำไปสู่การลงมือปฏิบัติเพื่อการแก้ไขปัญหาอย่างจริงจัง

นอกจากนี้ เสรี พงศ์พิศ (2548) กล่าวว่าปัญหาที่เครือข่ายต่างๆ มักประสบมีดังนี้ 1) ขาด วัตถุประสงค์ที่ชัดเจน 2) สมาชิกมีความไม่เท่าเทียมกัน 3) การครอบงำทางด้านการเงิน ความคิดเห็น และทางวิชาการ 4) การรวมศูนย์และความเป็นราชการ 5) ความแตกต่างมีมากเกินไป 6) ขาดปัจจัย หรือทุน 7) การใช้ทรัพยากรร่วมกันเพื่อประโยชน์ของตนเอง 8) การสื่อสารผิดๆ ในเครือข่าย 9) การ แข่งขันระหว่างเครือข่าย 10) การแทรกแซงของขององค์กรผู้ให้ทุน 11) ขาดการติดตามและ ประเมินผล และ 12) ข้อจำกัดทางการเมือง

ในการวิจัยครั้งนี้ ได้นำแนวคิดกระบวนการพัฒนาเครือข่ายมากำหนดเป็นตัวแปร โดยแบ่ง ออกเป็น 4 ขั้นตอน ดังนี้ ขั้นตระหนักและการก่อตัวของเครือข่าย ขั้นการสร้างพันธมิตรและการ บริหารเครือข่าย ขั้นการพัฒนาความสัมพันธ์และการใช้ประโยชน์ และขั้นการรักษาความสัมพันธ์ และความต่อเนื่อง

2. นโยบายของรัฐบาลที่เกี่ยวข้องกับการส่งเสริมเกษตรกร

รัฐบาลมียุทธศาสตร์ที่สำคัญคือยุทธศาสตร์ 20 ปี เป็นนโยบายของรัฐบาลที่มีการส่งเสริม การเกษตรคือ Thailand 4.0 พัฒนาเกษตรกร 4.0 อย่างครบวงจร เพื่อยกระดับคุณภาพชีวิตของ เกษตรกรไทย สู่ความมั่นคง มั่งคั่ง และยั่งยืน โดยตั้งเป้าหมายการเกษตร 4.0 คือ เกษตรกรมั่นคง ภาค การเกษตรมั่งคั่ง สู่การพัฒนาที่ยั่งยืน ภายในปี 2579 และผลลัพธ์ของเกษตร 4.0 เกษตรกรมีรายได้

หลุดพ้นจากกับดักรายได้ปานกลาง หรือรายได้เฉลี่ยเท่ากับ หรือมากกว่า 13,000 เหรียญดอลลาร์สหรัฐต่อคน (ประมาณ 390,000 – 400,000 บาทต่อคน ภายในปี 2579) ภายใต้กรอบแนวคิดการขับเคลื่อนประเทศไทยสู่เกษตร 4.0 ที่เป็นการพัฒนาประเทศเน้นนวัตกรรม และ ICT (ระบบอิเล็กทรอนิกส์) ในการขับเคลื่อนประเทศ ทุกภาคเศรษฐกิจและสังคมสู่ประเทศ ให้สังคมอยู่ดีมีสุข และยกระดับคุณค่าคนไทยด้วยนวัตกรรมสร้างวัฒนธรรมไทย เน้นการรักษาสິงแวดล้อม คือ การเกษตรที่ใช้นวัตกรรมแบบเกษตรอัจฉริยะ (Smart Agriculture) ตั้งแต่การผลิต-แปรรูป-ตลาด ด้วยสินค้าที่มีความปลอดภัย ยกระดับมูลค่า ด้วยคุณภาพมาตรฐาน ประหยัดทรัพยากรน้ำ และใช้พื้นที่การเกษตรให้เกิดประโยชน์สูงสุดเชิงเศรษฐกิจและสังคม ช่วงแผนพัฒนาฯ ฉบับที่ 12 - 15 (พ.ศ. 2560 – 2579) ซึ่งรัฐบาลมีการกำหนดวิสัยทัศน์ด้านการเกษตรคือ เกษตรกรมั่นคง ภาคการเกษตรมั่นคง ทรัพยากรการเกษตร ยั่งยืน เป็นแผนยุทธศาสตร์ด้านการเกษตร ระยะ 20 ปี (พ.ศ.2560 - 2579) ดังนี้ (สยามรัฐออนไลน์. 2561: ออนไลน์)

ยุทธศาสตร์ที่ 1 การสร้างความเข้มแข็งให้กับเกษตรกรและสถาบันเกษตรกร

ยุทธศาสตร์ที่ 2 การเพิ่มประสิทธิภาพการผลิตและยกระดับมาตรฐานสินค้าเกษตร

ยุทธศาสตร์ที่ 3 การเพิ่มความสามารถในการแข่งขันภาคการเกษตรด้วยเทคโนโลยีและ

นวัตกรรม

ยุทธศาสตร์ที่ 4 การบริหารจัดการทรัพยากรการเกษตรและสิ่งแวดล้อมอย่างสมดุลและ

ยั่งยืน

ยุทธศาสตร์ที่ 5 การพัฒนาระบบบริหารจัดการภาครัฐ

นโยบายระดับกระทรวงที่มีการส่งเสริมเกษตรกร

หลังจากนายกรัฐมนตรี ประกาศนโยบายจะพาไทยพ้นกับดักประเทศที่มีรายได้ปานกลาง ด้วยนโยบายไทยแลนด์ 4.0 ใน 20 ปีข้างหน้า กระทรวงเกษตรและสหกรณ์ได้กำหนดยุทธศาสตร์ในการขับเคลื่อนนโยบายดังกล่าว เพื่อยกระดับคุณภาพชีวิตของเกษตรกร กระทรวงเกษตรฯ ได้วางแนวทางไว้ 5 ด้าน ประกอบด้วย

1. สร้างความเข้มแข็งให้กับเกษตรกรและสถาบันเกษตรกร โดยพัฒนาเกษตรกรให้เป็นสมาร์ท ฟาร์เมอร์ (Smart Farmer) ในด้านต่าง ๆ ตั้งเป้าหมายว่าอีก 5 ปี จะมี สมาร์ท ฟาร์เมอร์ 2.5 ล้านคน ขณะนี้มีเครือข่ายเกษตรกรที่เป็นชาวนามากกว่า 30 ล้านคน ทั่วประเทศ สำหรับชาวนารุ่นเก่าก็ไม่ได้ทอดทิ้ง แต่จะสร้างให้เข้าใจระบบมากขึ้น ขณะเดียวกันพัฒนา ยังสมาร์ท ฟาร์เมอร์ ให้ได้ประมาณ 6 หมื่นราย ซึ่งเป็นเกษตรกรรุ่นใหม่ ที่ใช้เทคโนโลยีในการทำเกษตร ผ่านแอปพลิเคชัน สิ่งสำคัญที่จะนำไปสู่เกษตรกร 4.0 ได้นั้นต้องทำเรื่องเกษตรแบบแม่นยำ โดยการใช้เทคโนโลยีและนวัตกรรม ส่งเสริมให้เกษตรกรมีตัวอย่างที่ดี ในการทำเกษตร โดยพัฒนาศูนย์เพิ่มประสิทธิภาพการเกษตร 882 ศูนย์ ทั่วประเทศ ศูนย์จะเป็นตัวอย่างให้เกษตรกรมารวมกลุ่มกันเพื่อศึกษาและนำไปสู่การปฏิบัติ และจะเป็นศูนย์ที่เชื่อมโยงระหว่างกระทรวงเกษตรฯ กับเกษตรกรที่อยู่ในอำเภอ ต้องพัฒนาศูนย์ให้มีความเข้มแข็งและในอนาคตในระยะ 5 ปี ต้องสร้างเครือข่ายของศูนย์นี้ออกไป

2. การเพิ่มประสิทธิภาพและยกระดับมาตรฐานของการเกษตร โดยยกระดับให้เป็นสินค้าเกษตรที่มีคุณภาพ เช่น GAP , GMP หรือเกษตรอินทรีย์ โดยเฉพาะการทำเกษตรแปลงใหญ่ ที่มีผู้จัดการแปลงใหญ่เป็นแกนหลัก เพื่อให้สมาชิกมาร่วมตัวกัน ช่วยกันคิดช่วยกันทำ ตั้งกฎเกณฑ์ ตั้งมาตรฐาน การบริหารจัดการแปลงใหญ่ทำให้ยกระดับตัวสินค้าขึ้นจากเดิมที่ทำอะไรก็ได้ มาบริหารเป็นแปลง เป็นระบบ ส่งผลให้เกิดการยกระดับมาตรฐานสินค้าขึ้นมาได้ ในปี 2559 มีแปลงใหญ่ 600 แปลง และในปี 2560 จะมีแปลงใหญ่เพิ่มขึ้นเป็น 1,500 แปลง อัตราเร่งจะไปอยู่ที่ปี 2 และ 3 เพื่อจะให้ได้ 7,000 แปลงใน 5 ปีข้างหน้า

3. เพิ่มขีดความสามารถในการแข่งขันสินค้าเกษตรด้วยเทคโนโลยีและนวัตกรรม เป็นแผนงานที่กระทรวงเกษตรฯ ให้ความสำคัญโดยนำ Agri-Map มาเป็นฐานในการทำการเกษตร เพื่อให้เกษตรกรสามารถทำเกษตรได้อย่างถูกต้อง ตั้งแต่เริ่มต้น เขาปลูกข้าวในที่ดินของเขา ไม่รู้ว่าดินเป็นอย่างไร ใส่ปุ๋ยมากน้อยแค่ไหน แต่ถ้าเขารู้ว่าดินที่เขาทำอยู่ มันเหมาะกับอะไร หรือแม้กระทั่งเขาควร จะใส่ปุ๋ยสักเท่าไร จะเริ่มการพัฒนาตั้งแต่พื้นฐานข้างล่าง โดยใช้เครื่องมือทั้งหมดที่มีอยู่ ทำให้เกิดประสิทธิภาพของสินค้าเกษตร เป็นยุทธศาสตร์ที่กำหนดไว้

4. การใช้ทรัพยากรอย่างสมดุลและยั่งยืน ไม่ทำลายสิ่งแวดล้อม ซึ่งน้ำกับการทำการเกษตรมีความสำคัญมาก และการทำการเกษตรไม่ได้อยู่ในเขตชลประทานเท่านั้น มีทั้งในเขตชลประทานและนอกเขตชลประทาน โดยให้ความสำคัญกับการเกษตรนอกเขตชลประทาน ด้วยการทำระบบกระจายน้ำหรือทำเส้นทางส่งน้ำขนาดเล็ก เพื่อส่งน้ำลงไปในพื้นที่นอกเขตชลประทานมากขึ้น ในช่วง 2 ปีที่ผ่านมา กระทรวงเกษตรฯ สามารถทำเส้นทางส่งน้ำขนาดเล็กได้มากกว่า และ 5 ปีข้างหน้าตั้งเป้าจะเพิ่มพื้นที่ส่งน้ำให้ได้ 2 ล้านไร่

5. พัฒนาบุคลากรให้เป็น Smart Officer ทุกหน่วยงานของกระทรวงเกษตรฯ ต้องดำเนินการไปทั้งหมด มีสถาบันเกี่ยวกับการเพิ่มพูนความรู้ของข้าราชการ กระทรวงเกษตรฯ อยู่แล้ว จะพึ่งสถาบันเพียงอย่างเดียวไม่ได้ ไม่สามารถสร้าง Smart Officer ได้เป็นจำนวนมาก ทุกกรมจะต้องมีระบบการสร้างข้าราชการให้เป็นสมาร์ท โดยกำหนดเป้าหมายไว้อย่างชัดเจน ในปี 2560 ให้เป็นปียกระดับสินค้าเกษตรไปสู่ความยั่งยืน เป้าหมายยกคุณภาพชีวิตของเกษตรกร โดยการเขียนแผนภาพการเชื่อมโยงงาน ในกระดาษ A4 เรียกว่ายุทธศาสตร์ A 4 โดยวางแผนย้อนหลัง (สยามรัฐออนไลน์. 2561 : ออนไลน์)

กระทรวงเกษตรฯ ได้เสนอยุทธศาสตร์การพัฒนาเกษตรอินทรีย์แห่งชาติ พ.ศ. 2560-2564 ต่อคณะรัฐมนตรีและได้ผ่านความเห็นชอบ โดยจะใช้เป็นแนวทางขับเคลื่อนและพัฒนาเกษตรอินทรีย์ ประกอบด้วย 4 ยุทธศาสตร์ 11 กลยุทธ์ ได้แก่

ยุทธศาสตร์ที่ 1 ส่งเสริมการวิจัย การสร้างและเผยแพร่องค์ความรู้และนวัตกรรมเกษตรอินทรีย์

ยุทธศาสตร์ที่ 2 พัฒนาการผลิตสินค้าและบริการเกษตรอินทรีย์

ยุทธศาสตร์ที่ 3 พัฒนาการตลาดสินค้าและบริการ และการรับรองมาตรฐานเกษตรอินทรีย์

ยุทธศาสตร์ที่ 4 การขับเคลื่อนเกษตรอินทรีย์ ทั้งนี้ การขับเคลื่อนนโยบายเกษตรอินทรีย์ของกระทรวงเกษตรฯ

ตามแผนยุทธศาสตร์การพัฒนาเกษตรอินทรีย์แห่งชาติ ปี 2560-2564 มีเป้าหมายที่จะเพิ่มพื้นที่เกษตรอินทรีย์ในปี 2564 ไม่น้อยกว่า 1,333,860 ไร่ และมีจำนวนเกษตรกรที่ทำเกษตรอินทรีย์เพิ่มขึ้นไม่น้อยกว่า 96,670 ราย เพิ่มสัดส่วนตลาดสินค้าเกษตรอินทรีย์ในประเทศ ร้อยละ 40 และตลาดต่างประเทศ ร้อยละ 60 รวมทั้งยกระดับกลุ่มเกษตรอินทรีย์วิถีพื้นบ้านเพิ่มขึ้น โดยมุ่งให้ความสำคัญกับกลุ่มเกษตรอินทรีย์ที่มีความพร้อมเป็นผู้นำต้นแบบในการดำเนินการเพื่อให้มีอาหารปลอดภัยและได้มาตรฐาน ผลผลิตจากเกษตรอินทรีย์จะทำให้เกษตรกรผู้ผลิตมีรายได้เพิ่มมากขึ้น และมีคุณภาพชีวิตที่ดีขึ้น โดยยุทธศาสตร์การพัฒนาเกษตรอินทรีย์แห่งชาติจะช่วยผลักดันประเทศไทยเป็นผู้นำในระดับภูมิภาคด้านการผลิต การค้า การบริโภค และการบริการเกษตรอินทรีย์ที่มีความยั่งยืนและเป็นที่ยอมรับในระดับสากล (คม ชัด ลึก. 2561 : ออนไลน์)

สรุปได้ว่า นโยบายที่รัฐบาลส่งเสริมเกี่ยวกับการเกษตร ในเรื่องการสร้างความเข้มแข็งให้กับเกษตรกรและสถาบันเกษตรกร และการเพิ่มประสิทธิภาพการผลิตและยกระดับมาตรฐานสินค้าเกษตร มีการสร้างและเผยแพร่องค์ความรู้ และนวัตกรรมเกษตรอินทรีย์พัฒนาไปสู่ การผลิตสินค้าและบริการเกษตรอินทรีย์ในการส่งเสริมรูปแบบเครือข่าย โดยสร้างความเข้มแข็งให้กับเกษตรกรและสถาบันเกษตรกร โดยพัฒนาเกษตรกรให้เป็น สมาร์ท ฟาร์มเมอร์ (Smart Farmer) ในด้านต่าง ๆ ทำให้เกษตรกรมารวมกลุ่มกันเพื่อศึกษาและนำไปสู่การปฏิบัติ และจะเป็นศูนย์ที่เชื่อมโยงระหว่างกระทรวงเกษตรฯ กับเกษตรกรที่อยู่ในพื้นที่ ซึ่งนโยบายของรัฐดังกล่าวจะช่วยในการเสริมสร้างการสร้างเครือข่ายประสานประโยชน์ของเกษตรกรผู้ปลูกกลางสาตในจังหวัดอุดรดิตถ์เพื่อขับเคลื่อนงานวิจัยเชิงพาณิชย์ได้เป็นอันมาก

3. ยุทธศาสตร์การพัฒนาจังหวัดอุดรดิตถ์

จากการศึกษาวิจัยทัศนคติและยุทธศาสตร์ในการพัฒนาของจังหวัดอุดรดิตถ์ที่เกี่ยวข้องกับรูปแบบเครือข่ายการประสานประโยชน์เพื่อขับเคลื่อนงานวิจัยเชิงพาณิชย์จังหวัดอุดรดิตถ์ : กรณีศึกษาตลาดจังหวัดอุดรดิตถ์ สรุปได้ดังนี้ (จังหวัดอุดรดิตถ์. 2560. ออนไลน์)

วิสัยทัศน์ของจังหวัดอุดรดิตถ์ คือ “เมืองแห่งคุณภาพชีวิต ผลผลิตปลอดภัยสืบสานวัฒนธรรมไทย ก้าวไกลสัมพันธ์เพื่อนบ้านยั่งยืน” โดยมีเป้าประสงค์ที่สำคัญ ได้แก่ ผลผลิตด้านการเกษตรกรรม อุตสาหกรรม การแปรรูปสินค้า ผลิตภัณฑ์ OTOP มีคุณภาพปลอดภัย และมีระบบการตลาดที่ดี ส่วนพันธกิจของจังหวัดที่ช่วยในการขับเคลื่อนเครือข่ายการประสานประโยชน์ ได้แก่ ส่งเสริม พัฒนา ผลผลิตด้านการเกษตรกรรม อุตสาหกรรม การแปรรูปสินค้า ให้มีคุณภาพปลอดภัย และมีระบบการตลาดที่ดี

โดยพบว่าประเด็นยุทธศาสตร์ ในข้อ 1. เสริมสร้างบ้านเมืองน่าอยู่ คุณภาพชีวิตที่ดี มีความรู้ คู่คุณธรรม มีความมั่นคงทางอาหาร มีรายได้อาชีพที่เหมาะสม ชุมชนเข้มแข็ง มีสุขภาวะชุมชน และมีความมั่นคงในชีวิต มีกลยุทธ์สำคัญที่เกี่ยวข้องกับการขับเคลื่อนเครือข่ายการประสานประโยชน์ ดังนี้ ส่งเสริมให้มีการกระจายรายได้อย่างเป็นธรรม คุ่มครอง ส่งเสริมและขยายโอกาสในการประกอบอาชีพของประชาชน เพิ่มศักยภาพของชุมชน เชื่อมโยงเครือข่ายอย่างต่อเนื่อง เพื่อเป็นรากฐานการพัฒนาเศรษฐกิจชุมชน นำไปสู่การพึ่งตนเอง และลดปัญหาความยากจน และ ส่งเสริมให้ประชาชนมีความเข้มแข็งในการร่วมกันพัฒนาสังคม เศรษฐกิจ การเมืองการปกครองการสร้างสรรค์สังคมให้เกิด

ความสามานฉันท์ และความมั่นคงภายในและชายแดน การบริหารวิกฤติการณ์ด้านสาธารณสุข การดำเนินกิจกรรมสาธารณสุขชุมชน รวมทั้งสนับสนุนการดำเนินการของกลุ่ม ประชาชนในลักษณะเครือข่าย ให้สามารถแสดงความคิดเห็น และเสนอความต้องการของชุมชนในพื้นที่อย่างมีส่วนร่วม

ส่วนประเด็นยุทธศาสตร์ข้อ 2. พัฒนาภาคเกษตรกรรม อุตสาหกรรม การแปรรูป และผลิตภัณฑ์ OTOP ให้มีคุณภาพปลอดภัยและมีความมั่นคงทางอาหาร มีกลยุทธ์ที่สำคัญหลายประเด็น กล่าวคือ ส่งเสริม พัฒนาระบบการผลิต ภาคเกษตรกรรม อุตสาหกรรม การแปรรูปสินค้า เพื่อเพิ่มมูลค่าโดยมุ่งพัฒนาผลผลิตที่มีคุณภาพและปลอดภัยต่อผู้บริโภค ส่งเสริมพัฒนาการปลูกพืช การปศุสัตว์ และประมงที่สอดคล้องกับการตลาด โดยส่งเสริมการลดต้นทุนการผลิต เพิ่มรายได้ในภาคการเกษตร เสริมสร้างศักยภาพการบริหารจัดการให้กับภาคเกษตร สถาบันเกษตรกรและผู้ประกอบการ ตลอดจนส่งเสริมกลุ่ม OTOP กลุ่มธุรกิจ ผู้ประกอบการ SMEs ให้มีความเข้มแข็ง และ ส่งเสริมการศึกษาการวิจัย การสร้างนวัตกรรม และการบริหารจัดการตลาดสินค้าเกษตรกรรม อุตสาหกรรม และการแปรรูป และผลิตภัณฑ์ OTOP ให้มีคุณภาพ และปลอดภัย

นอกจากนี้ประเด็นยุทธศาสตร์ข้อ 3. พัฒนาทุนทางวัฒนธรรม ประวัติศาสตร์ และการท่องเที่ยว มีกลยุทธ์ที่สำคัญหลายประเด็น กล่าวคือ ทำนุบำรุง รักษา และสืบทอดประวัติศาสตร์ ศิลปวัฒนธรรมประเพณีท้องถิ่น โดยการเชื่อมโยงกับการพัฒนาทางสังคม การท่องเที่ยว และเศรษฐกิจ ส่งเสริมและสนับสนุนการพัฒนาภูมิปัญญาท้องถิ่น และภูมิปัญญาไทย เพื่อใช้ในการผลิตสินค้า บริการ การประกอบอาชีพ และการพัฒนาคุณภาพชีวิต

สำหรับการวิเคราะห์ศักยภาพด้านเศรษฐกิจ สังคม ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมของจังหวัดอุดรธานีในส่วนที่เกี่ยวข้อง ในการหนุนเสริมเครือข่ายการประสานประโยชน์เพื่อขับเคลื่อนงานวิจัยเชิงพาณิชย์จังหวัดอุดรธานี : กรณีศึกษาตลาดจังหวัดอุดรธานี สรุปได้ดังนี้

จุดแข็ง (Strengths)

1. มีเขื่อนสิริกิติ์ เป็นอ่างเก็บน้ำขนาดใหญ่ เป็นต้นทุนทางการเกษตรที่สำคัญ
2. เป็นแหล่งเพาะปลูกผลไม้เมืองร้อนหลากหลายชนิด และพืชผลทางการเกษตรมีผลผลิตตลอดปีเป็นที่ต้องการของตลาด โดยมีอากาศที่ดีและเหมาะสมในการปลูกผลไม้มานานานพันธุ
3. มีสถานีรถไฟที่เป็นศูนย์กลางการขนถ่ายสินค้าที่ใหญ่ที่สุดในภาคเหนือ
4. มีแหล่งท่องเที่ยวทางประวัติศาสตร์ ศิลปวัฒนธรรม และทางธรรมชาติจำนวนมาก
5. มีสหกรณ์การเกษตรที่เข้มแข็ง

จุดอ่อน (Weaknesses)

1. ขาดตลาดกลางพืชผลทางการเกษตรที่ครบวงจร
2. เกษตรกรขาดความรู้ ทักษะ และความสามารถ ด้านการตลาดและการบรรจุภัณฑ์ และมีค่านิยมการใช้สารเคมีอย่างแพร่หลาย
3. เกษตรกรโดยรวมยังมีรายได้น้อย
4. การบริหารจัดการของกลุ่มเกษตรกรกลุ่ม OTOP กลุ่มวิสาหกิจชุมชน และ SME ส่วนใหญ่ไม่เข้มแข็ง
5. ขาดการลงทุนในอุตสาหกรรมการเกษตร ที่ใช้วัตถุดิบจากผลผลิตทางการเกษตรในพื้นที่

โอกาส (Opportunities)

1. นโยบายรัฐบาลสนับสนุนให้มีการพัฒนาคุณภาพผลผลิต และสินค้า OTOP
2. นโยบายในการส่งเสริมการค้าเสรีระหว่างประเทศ
3. การพัฒนาเส้นทางเศรษฐกิจเชื่อมโยงตะวันออก – ตะวันตก (East – West Economic Corridor)
4. มีโอกาสเชื่อมโยงภาคการอุตสาหกรรมกับกลุ่มจังหวัดใกล้เคียง

จากข้อมูลดังกล่าวจะเห็นได้ว่า ยุทธศาสตร์ในการพัฒนาของจังหวัดอุดรดิตถ์ มีส่วนสำคัญอย่างยิ่งในการขับเคลื่อน รูปแบบเครือข่ายการประสานประโยชน์เพื่อขับเคลื่อนงานวิจัยเชิงพาณิชย์ จังหวัดอุดรดิตถ์ : กรณีศึกษาลางสาดจังหวัดอุดรดิตถ์ โดยพบว่าเกษตรกรยังมีโอกาสและช่องทางในการขยายเครือข่ายได้อย่างต่อเนื่อง เนื่องจากนโยบายรัฐบาลสนับสนุนให้มีการพัฒนาคุณภาพผลผลิต และสินค้า OTOP นโยบายในการส่งเสริมการค้าเสรีระหว่างประเทศ การพัฒนาเส้นทางเศรษฐกิจเชื่อมโยงตะวันออก – ตะวันตก และมีโอกาสเชื่อมโยงภาคการอุตสาหกรรมกับกลุ่มจังหวัดใกล้เคียง

4. สถานการณ์ลางสาดในประเทศไทย

ลางสาด (Langsat) เป็นมีถิ่นกำเนิดอยู่แถบหมู่เกาะมลายู อินโดนีเซีย ฟิลิปปินส์ และทางตอนใต้ของประเทศไทย เป็นเขตที่อากาศร้อนและชุ่มชื้นได้รับมรสุม ฝนตกชุกติดต่อกันเป็นเวลานาน ประมาณ 180-200 วัน เป็นไม้ผลเมืองร้อนที่มีลักษณะเด่นหลายประการ เช่น มีผลสีเหลืองนวล ออกเป็นพวงใหญ่ เนื้อของผลมีลักษณะ รสชาติดี ต้นลางสาด จัดเป็นไม้ยืนต้นขนาดเล็กเป็นไม้ผลเมืองร้อน มีลำต้นตรง สูงประมาณ 5-10 เมตร แตกกิ่งก้านเป็นมุมแหลมกระจายกิ่งกลางลำต้นขึ้นไป ลักษณะปลายกิ่งตั้ง ส่วนผิวของลำต้นชั้นนอกมีสีเทาและขรุขระ เปลือกไม่หลุดออก เจริญเติบโตได้ดีในดินร่วนซุยหรือในดินร่วนปนทราย เป็นต้นไม้ที่ชอบแสงแดด อากาศชื้นปานกลางและมีน้ำปานกลาง ในประเทศไทยมีการขยายพื้นที่ปลูกกันมากในเขตภาคใต้ ภาคตะวันออก และภาคเหนือบางจังหวัด เช่นอุดรดิตถ์ สุโขทัย และแพร่ ในปัจจุบันจังหวัดอุดรดิตถ์มีเนื้อที่ปลูกและจำนวนผู้ปลูกลางสาดมากที่สุดในประเทศไทย (กรมส่งเสริมการเกษตร. 2560. ออนไลน์)

“ลางสาด”เป็นผลไม้ประจำจังหวัดอุดรดิตถ์ มีรสชาติหวานอมเปรี้ยว ส่วนใหญ่ปลูกมากในเขตอำเภอลับแลและอำเภอเมืองบางส่วน เนื่องจากมีสภาพแวดล้อมเหมาะสมแก่การปลูกลางสาด คือมีอากาศร้อนและมีความชื้นสูงตลอดปี บริเวณที่ปลูกเป็นป่าโดยธรรมชาติ ดินมีความอุดมสมบูรณ์สูงเป็นส่วนป่าแบบวนเกษตร คือปลูกลางสาดแซมกับไม้ผลอื่นๆ เช่น ทุเรียน ลองกอง มังคุด เป็นต้น รวมถึงปลูกแซมกับไม้พุ่มชนิดอื่นๆ เช่น ยางนา ยางแดง สะพุง เป็นต้น และมีต้นไม้อื่นที่ปลูกไว้ใช้ประโยชน์ เช่น กาแฟ หมากผู้หมากเมีย ผักพื้นบ้าน ฯลฯ ทั้งนี้ เกษตรกรผู้ปลูกได้คำนึงถึงประโยชน์และการรักษาระบบนิเวศน์ของป่าให้เกิดความสมดุล เมื่อถึงฤดูกาลเก็บเกี่ยวเกษตรกรมักจะตัดลางสาดที่แก่จัดเท่านั้น ทำให้ลางสาดมีรสชาติหวานหอม เป็นเอกลักษณ์ของจังหวัดอุดรดิตถ์

ลักษณะของต้นลางสาด มีถิ่นกำเนิดในหมู่เกาะมาลาญ หมู่เกาะชวา อินโดนีเซีย ฟิลิปปินส์ และประเทศไทยจัดเป็นไม้ยืนต้นขนาดเล็ก เป็นไม้ผลเมืองร้อน (ร้อนชื้น) มีลำต้นตรง สูงประมาณ 5-10 เมตร แตกกิ่งก้านเป็นมุมแหลมกระจายกิ่งกลางลำต้นขึ้นไป ลักษณะปลายกิ่งตั้ง ส่วนผิวของลำต้น

ชั้นนอกมีสีเทาและขรุขระ เปลือกไม่หลุดออก เจริญเติบโตได้ดีในดินร่วนซุยหรือในดินร่วนปนทราย เป็นต้นไม้ที่ชอบแสงแดด อากาศชื้นปานกลาง และมีน้ำปานกลาง ขยายพันธุ์ด้วยวิธีการเพาะเมล็ด การตอนแบบควั่นกิ่ง การติดตา และการต่อกิ่ง

ดอกกลางสาด ออกดอกเป็นช่อสีขาว ดอกเกิดตามลำต้นและตามกิ่ง ลักษณะของดอกเป็นดอกสมบูรณ์เพศ

ผลกลางสาด ออกผลเป็นช่อๆ ผลสดมีสีเขียว เมื่อสุกจะเป็นสีเหลือง ผลมีลักษณะกลมรี เปลือกค่อนข้างบาง ผิวละเอียด ผลอ่อนนุ่ม มียางมากเป็นสีขาวขุ่นๆ ส่วนเนื้อในนิ่ม ฉ่ำน้ำ มีรสหวานหอมอมเปรี้ยวเล็กน้อย ในผลมีเมล็ดมาก ประมาณ 5 เมล็ด และเมล็ดมีสีน้ำตาล ลักษณะกลมแบนรี มีเปลือกหุ้มบางๆ ผิวเมล็ดเรียบ มีเนื้อในสีขาว มีรสฝาดและขมจัด

ภาพที่ 1 ลักษณะของต้นกลางสาด จังหวัดอุตรดิตถ์

ภาพที่ 2 ลักษณะใบกลางสาด จังหวัดอุตรดิตถ์

ภาพที่ 3 ลักษณะดอกกลางสาด จังหวัดอุตรดิตถ์

ภาพที่ 4 ลักษณะผลของกลางสาด อำเภอลับแล จังหวัดอุตรดิตถ์

การปลูกกลางสาดมีมานานตั้งแต่บรรพบุรุษ ส่วนใหญ่ปลูกในพื้นที่ป่า บางต้นมีอายุมากถึง 200 ปี การขยายพันธุ์มี 2 วิธี คือ 1) การใช้เมล็ด จะให้ผลผลิตเมื่อกลางสาดอายุ 10-15 ปี และ 2) การใช้การตอกิ่งจะให้ผลผลิตเมื่อกลางสาดอายุ 5-8 ปี กลางสาดชอบดินร่วนปนทรายและมีอากาศร้อนชื้น มีทางน้ำไหลผ่านชวา ตำบลนากกก อำเภอลับแล บอกว่าบริเวณไหนที่มีกล้วยป่าขึ้นมาก ๆ กลางสาดจะปลูกได้ดี กลางสาดจะให้ผลผลิตในช่วงเดือนสิงหาคม-ตุลาคม พันธุ์กลางสาดที่นิยมปลูกมี 2 พันธุ์ คือ

1. พันธุ์ Typica Backer หรือพันธุ์หัวจุก ผลมีลักษณะกลมยาวหรือค่อนข้างยาว มีลักษณะกล้วยหัวจุกเปลือกบาง ยางน้อย เมล็ดเล็ก เนื้อละเอียดหนา ให้ช่อใหญ่ (ประมาณ 50 ผลต่อช่อ) ผลผลิตเฉลี่ย 50 กิโลกรัมต่อต้น

2. พันธุ์ Pubescens kds & Val หรือพันธุ์ลูกกลม ผลมีลักษณะกลม เปลือกหนา ยางมาก เมล็ดใหญ่เนื้อบาง และมีรสเปรี้ยว ขนาดช่อดอกเล็กกว่าพันธุ์หัวจุก (ประมาณ 40 ผลต่อช่อ)

ประโยชน์ของกลางสาต

กลางสาตเป็นผลไม้ที่มีกลิ่นหอม รสชาติดี และยังมีคุณค่าทางอาหารสูง เนื้อกลางสาต 100 กรัม ประกอบด้วย น้ำ 84.1 กรัม คาร์โบไฮเดรต 14.3 กรัม กาก 1.0 กรัม แคลเซียม 1.4 มิลลิกรัม เหล็ก 1.1 มิลลิกรัม ไบโตามิน B2 0.04 มิลลิกรัม ไบโตามิน C 3.0 มิลลิกรัม ไขมัน 0.2 กรัม โปรตีน 0.9 กรัม พลังงาน 56 หน่วย ฟอสฟอรัส 24 หน่วย ไบโตามิน B1 0.07 มิลลิกรัม และ ไนอาซิน 1.0 มิลลิกรัม นอกจากนี้ส่วนต่างๆ ของกลางสาตยังมีประโยชน์ในทางยา เช่น เปลือกต้นมีรสฝาดนำมาต้มดื่ม รักษาโรคเกี่ยวกับลำไส้ มาลาเรีย แก้บิด แก้ท้องร่วง ยางจากเปลือกแก้จุกเสียด อากาการอักเสบ อากาการกล้ามเนื้อแข็งตัว ใบแก้โรคบิด เปลือกผลแก้ท้องร่วง ปวดท้อง ใช้เป็นยาไล่ยุง เมล็ดเป็นยาถ่ายพยาธิ แก้ไข้ เมล็ดในแก้อาการปวดหู แก้ฝีในหู แก้ริม แก้ไฟลามทุ่ง แก้งูสวัด ในประเทศอินโดนีเซียได้รายงานการใช้ส่วนของเมล็ดในการรักษาโรคมลาเรีย (สารโรรจน์ จินประชา. 2560. ออนไลน์) นอกจากนี้ ยังพบว่ายังมีประโยชน์อีกหลายประการ ได้แก่

1. มีคุณค่าทางอาหาร โดยเนื้อกลางสาตจะประกอบไปด้วยคาร์โบไฮเดรต เส้นใยอาหาร โปรตีน ธาตุแคลเซียม ธาตุเหล็ก ธาตุฟอสฟอรัส วิตามินบี 1 วิตามินบี 2 และวิตามินซี
2. เมล็ดของกลางสาตมีสารอัลคาลอยด์ (Acid Alkaloid) ซึ่งเป็นพิษกับหนอนและแมลงสามารถนำมาใช้ทำเป็นยาฉีดพ่นกำจัดแมลงได้ โดยใช้เมล็ดกลางสาตจำนวนครึ่งกิโลกรัมนำมาบดให้ละเอียด ใช้ผสมกับน้ำประมาณ 20 ลิตรแล้วแช่ทิ้งไว้ 1 วัน หลังจากนั้นนำมากรองเอาแต่น้ำแล้วนำมาใช้ฉีดพ่นตามแปลงผัก
3. เปลือกผลแห้ง เมื่อนำมาเผาจะมีกลิ่นเหม็นสามารถนำมาใช้ไล่ยุงได้ (เมตไทย. 2561 : ออนไลน์)

ความแตกต่างของกลางสาตและลองกอง

1. ลองกองแพงกว่ากลางสาต
2. กลางสาตผลมีลักษณะออกกลมรี ส่วนลองกองผลจะค่อนข้างกลม
3. กลางสาตเปลือกบาง ส่วนลองกองเปลือกจะค่อนข้างหนา
4. กลางสาตมีผิวละเอียด ส่วนลองกองผิวจะหยาบเล็กน้อย
5. สีเปลือกของกลางสาตเป็นสีเหลืองสดใส ส่วนลองกองเป็นสีเหลืองซีด
6. เปลือกกลางสาตมียางสีขาวขุ่น ส่วนลองกองจะไม่มียาง
7. กลางสาตแกะรับประทานได้ยาก เปลือกอ่อนได้ไม่ดี ส่วนลองกองแกะรับประทานได้ง่าย เปลือกอ่อนออกจากเนื้อได้ดี
8. กลางสาตมีผลกลมเรียบไม่มีจุก แต่ผลลองกองมีจุก
9. กลางสาตมีเมล็ดมาก (ประมาณ 5 เมล็ด) ส่วนลองกองมีเมล็ดน้อยหรือไม่มีเลย
10. เมล็ดของกลางสาตมีรสขมมาก ส่วนลองกองเมล็ดจะไม่ขม
11. เนื้อกลางสาตมีรสหวานอมเปรี้ยวกว่า ส่วนลองกองมีรสหวาน
12. ความหวานของกลางสาตมีค่าประมาณ 15-16 องศาบริกซ์ ส่วนความหวานของลองกองจะมีค่าตั้งแต่ 16-19 องศาบริกซ์ สรุปลึ่คือ กลางสาตหวานน้อยกว่าลองกอง
13. เมื่อสุก เนื้อกลางสาตจะฉ่ำน้ำ ส่วนเนื้อของลองกองจะแห้งและขาวใสเป็นแก้ว

14. ลางสาตมีเนื้อน้อยกว่าลองกอง
15. ช่อผลของลางสาตจะสั้นกว่าช่อผลของลองกอง
16. ใบลางสาตค่อนข้างเรียบ ส่วนใบของลองกองจะเป็นคลื่นใหญ่ร่องลึก

สรรพคุณของลางสาต

1. เมล็ดนำมาฝนกับน้ำฝนให้ข้น ใช้เป็นยาหยอดหู แก้อาการหูอักเสบหรือเป็นฝีในหูได้
2. เปลือกต้นมีรสฝาด มีสรรพคุณเป็นยาแก้ไข้
3. เปลือกต้นใช้เป็นยารักษาโรคเกี่ยวกับลำไส้
4. เปลือกผลมีสารโอเลอเรซิน ซึ่งช่วยบรรเทาอาการปวดท้อง
5. เปลือกผลช่วยแก้อาการท้องร่วง ท้องเดิน ด้วยการนำเปลือกมาหั่นแล้วนำไปคั่วชงกับน้ำเดือด ใช้กินครั้งละครึ่งถ้วย
6. เปลือกต้นและเมล็ด ใช้เป็นยาถ่ายพยาธิ
7. เมล็ด ช่วยรักษาโรคเรื้อรัง
8. เมล็ดช่วยรักษาโรคถุงส่ว

สถานการณ์การปลูกลางสาตในประเทศไทย มีการปลูกหลายสายพันธุ์ปลูกกันมากในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ และภาคเหนือตอนล่างของประเทศ โดยลางสาตมีการปลูกกันมาช้านานในแหล่งปลูกบริเวณจังหวัดจันทบุรี โดยเฉพาะที่บ้านชำคือ อำเภอท่าใหม่ มีชื่อเสียงในเรื่องรสชาติ เช่นเดียวกับลางสาตที่เกาะสมุย จังหวัดสุราษฎร์ธานี และแหล่งปลูกใหญ่อีกแห่งหนึ่ง คือ จังหวัดอุดรดิตถ์ จากการรายงานเมื่อปี พ.ศ. 2542 พื้นที่ปลูกลางสาตในประเทศไทย รวมทั้งหมดประมาณ 98,433 ไร่ ให้ผลผลิตประมาณ 57,465 ตัน ผลผลิตต่อไร่ของลางสาตต่ำมาก เฉลี่ยประมาณ 800 กก./ไร่ โดยมีพื้นที่ปลูกอยู่ในเขตพื้นที่ภาคเหนือ 56,430 ไร่ ภาคตะวันออกเฉียงเหนือ 12,215 ไร่ และภาคใต้ 29,788 ไร่ (กรมส่งเสริมการเกษตร. 2559) มีเนื้อที่ปลูกลางสาตทั้งสิ้น 29,743 ไร่ จำนวนผู้ปลูกลางสาตจำนวน 13,922 ราย พื้นที่ปลูกลางสาตทั้งหมดมี 17 จังหวัด ผลผลิตรวมทั้งประเทศ 14,292.91 ตัน ผลผลิตลางสาตต่อไร่ 561 กิโลกรัม ราคาขายลางสาตต่อกิโลกรัม 10.31 บาท

จังหวัดที่มีเกษตรกรผู้ปลูกลางสาตมากที่สุดเป็นอันดับ 1 คือ จังหวัดอุดรดิตถ์ มีจำนวนเกษตรกร 7,097 ครัวเรือน พื้นที่ปลูก 13,864 ไร่ ให้ผลผลิต 11,664 ไร่ น้ำหนักผลผลิต 9,624,500 กิโลกรัม อันดับที่ 2 คือ จังหวัดยะลา จำนวนเกษตรกร 2,173 ครัวเรือน พื้นที่ปลูก 1,012 ไร่ ให้ผลผลิต 1,008 ไร่ น้ำหนักผลผลิต 49,800 กิโลกรัม อันดับที่ 3 คือ จังหวัดนครศรีธรรมราช จำนวนเกษตรกร 1,249 ครัวเรือน พื้นที่ปลูก 964 ไร่ ให้ผลผลิต 233 ไร่ น้ำหนักผลผลิต 175,086 กิโลกรัม ที่อำเภอลับแล จังหวัดอุดรดิตถ์ เพียงอำเภอเดียวมีพื้นที่ปลูกลางสาตถึง 31,010 ไร่ คิดเป็น 31.5 % ของพื้นที่ปลูกลางสาตทั่วประเทศ ต้นลางสาตที่มีอายุมากที่สุดคือประมาณ 200 ปี ตายไปแล้ว ปัจจุบันยังเหลือต้นลางสาตที่มีอายุมากที่สุดคือประมาณ 150 กว่าปี ยังให้ผลผลิตอยู่ทุกๆ ปี บางปีลางสาตต้นนี้ให้ผลผลิตสูงถึง 375 กิโลกรัม ลางสาตเป็นผลไม้ที่มีรสหวานอมเปรี้ยว มียางที่เปลือกของผล ถึงแม้ไม่หวานเท่ากับลองกอง ก็ยังเป็นที่ยอมรับของตลาด เพราะราคาไม่แพงเท่าลองกอง ราคาของลางสาตต่อกิโลกรัมประมาณ 25 บาท ในขณะที่ลองกองมีราคาไม่ต่ำกว่ากิโลกรัมละ 50 บาท (กรมวิชาการเกษตร.2557: ออนไลน์)

สรุป สถานการณ์การปลูกยางสดในประเทศไทยพบว่า มีจำนวนลดลงอย่างต่อเนื่อง ทั้งพื้นที่ปลูก และปริมาณผลผลิต ข้อมูลจากปี 2559 มีเนื้อที่ปลูกยางสดทั้งสิ้น 29,743 ไร่ จำนวนผู้ปลูกยางสดจำนวน 13,922 ราย พื้นที่ปลูกยางสดมี 17 จังหวัด ผลผลิตรวมทั้งประเทศ 14,292.91 ตัน ผลผลิตยางสดต่อไร่ 561 กิโลกรัม ราคาขายยางสดต่อกิโลกรัม 10.31 บาท สถานการณ์การปลูกยางสด ปี 2559 แสดงตามตารางที่ 1 (กรมส่งเสริมการเกษตร.2560 : ออนไลน์)

ตารางที่ 1 สถานการณ์การปลูกยางสดในประเทศไทย ปี 2559

สถานการณ์การปลูกยางสด ปี 2559 เรียงตามเนื้อที่ปลูกจากมากไปหาน้อยรายจังหวัด

ลำดับ	จังหวัด	จำนวนครัวเรือน เกษตรกร	เนื้อที่ปลูก (ไร่)	เนื้อที่ให้ผล (ไร่)	เนื้อที่เก็บเกี่ยว ผลผลิต (ไร่)	ผลผลิต ที่เก็บเกี่ยวได้ (กิโลกรัม)	ผลผลิตเฉลี่ย เนื้อที่ให้ผลผลิต (กิโลกรัม)	ราคาที่เกษตรกร ขายได้เฉลี่ย (บาท/กิโลกรัม)
รวมทั้งหมด		13,922	29,743	25,460	17,838	14,292,911	561	10.31
1	อุดรธานี	7,097	13,864	11,664	9,813	9,624,500	825	8.96
2	แพร่	886	4,351	4,037	3,536	2,615,092	648	7.02
3	สุโขทัย	685	5,208	4,017	2,904	803,400	200	19.45
4	สุราษฎร์ธานี	757	2,863	2,544	379	206,920	81	27.55
5	ยะลา	2,173	1,012	1,008	105	49,800	49	15.26
6	นครศรีธรรมราช	1,249	964	822	233	175,086	213	16.30
7	จันทบุรี	401	677	657	410	464,140	706	19.61
8	ตรัง	362	343	285	247	181,210	636	21.42
9	พังงา	147	215	202	167	143,950	713	29.22
10	พิจิตร	1	80	80	-	-	-	-
11	ระนอง	77	55	53	31	19,413	370	24.12
12	สงขลา	43	44	42	-	-	-	-
13	ภูเก็ต	8	20	20	-	-	-	-
14	ระยอง	7	19	15	12	8,400	560	22.00
15	เชียงใหม่	22	20	10	-	-	-	-
16	น่าน	6	7	3	-	-	-	-
17	ตราด	1	2	2	2	1,000	500	20.00

ที่มาข้อมูล ระบบสารสนเทศการผลิตทางด้านเกษตร Online กรมส่งเสริมการเกษตร

<http://production.doae.go.th/>

ตัดยอดข้อมูลตามระบบ ณ วันที่ 4 พฤษภาคม 2560

สถานการณ์การปลูกยางในจังหวัดอุดรดิตถ์

อุดรดิตถ์เป็นจังหวัดหนึ่ง ตั้งอยู่ทางภาคเหนือของประเทศไทย ได้ชื่อว่าเมืองท่าแห่งทิศเหนือ ตำนานอันลึกลับของเมืองลับแล ดินแดนแห่งกลางสาดหวานหอม อุดรดิตถ์เป็นเมืองที่มีความสำคัญทางประวัติศาสตร์มายาวนาน โดยมีการค้นพบหลักฐานการตั้งถิ่นฐานของชุมชนมาตั้งแต่สมัยก่อนประวัติศาสตร์ เดิมทีตัวเมืองอุดรดิตถ์ในปัจจุบันนี้เป็นเพียงตำบลชื่อ "บางโพธิ์ท่าอิฐ" แต่เพราะบางโพธิ์ท่าอิฐซึ่งอยู่ริมฝั่งขวาของแม่น้ำน่านมีความเจริญรวดเร็ว เพราะเป็นท่าเรือขนถ่ายสินค้าสำคัญในหัวเมืองฝ่ายเหนือ ดังนั้นในสมัยรัชกาลที่ 5 พระองค์จึงทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ย้ายเมืองหลักมาจากเมืองพิชัยมายังตำบลบางโพธิ์ท่าอิฐ และยกฐานะขึ้นเป็นเมือง "อุดรดิตถ์" ซึ่งมีความหมายว่า ท่าน้ำแห่งทิศเหนือของสยามประเทศ ต่อมาในสมัยรัชกาลที่ 6 เมืองอุดรดิตถ์มีความเจริญขึ้น เมืองอุดรดิตถ์จึงได้รับการยกฐานะขึ้นเป็นจังหวัด (จังหวัดอุดรดิตถ์. 2561 : ออนไลน์)

ประชากรส่วนใหญ่กว่าร้อยละ 99.66 นับถือศาสนาพุทธนิกายเถรวาท โดยประกอบอาชีพทางการเกษตรกรรมเป็นหลัก โดยใช้พื้นที่ในการทำการเกษตรประมาณร้อยละ 26.70 ของพื้นที่ทั้งหมด นอกจากนี้ ยังประกอบอาชีพทางด้านปศุสัตว์ รวมทั้งมีการทำพืชไร่ปลูกผลไม้มานานชนิด โดยผลไม้ที่ขึ้นชื่อของจังหวัดอุดรดิตถ์คือกลางสาด จังหวัดอุดรดิตถ์แบ่งพื้นที่เพื่อการบริหารราชการส่วนภูมิภาคเป็น 9 อำเภอ 67 ตำบล 613 หมู่บ้าน อำเภอในจังหวัดอุดรดิตถ์มี ดังนี้ อำเภอเมืองอุดรดิตถ์ อำเภอรัตนวาปี อำเภอหนองแสง อำเภอท่าปลา อำเภอน้ำปาด อำเภอบ้านโคก อำเภอพิชัย อำเภอปากท่า และอำเภอลับแล

ศักยภาพที่สำคัญของจังหวัดอุดรดิตถ์

1. ด้านเกษตรกรรม มีพื้นที่ทำการเกษตรจำนวนมาก ส่วนใหญ่เป็นนาข้าวและสวนผลไม้
2. ด้านการค้าชายแดน มีชายแดนติดต่อกับลาว 135 กม. มีการค้าชายแดนในปี 2549 ณ จุดผ่อนปรนทางการค้าช่องกุดตุ้ม ช่องห้วยต่าง และช่องมหาสาร มูลค่ากว่า 198 ล้านบาทต่อปี และมีเส้นทางเชื่อมโยงกับจังหวัดต่างๆและประเทศเพื่อนบ้านได้โดยสะดวก
3. การท่องเที่ยว มีแหล่งท่องเที่ยวจำนวนมาก สามารถเชื่อมโยงกับจังหวัดในภูมิภาคนี้และประเทศเพื่อนบ้านได้
4. จุดที่ตั้งเป็นประตูเชื่อมเหนือตอนบนกับอีสานตอนบน
5. แหล่งน้ำอุดมสมบูรณ์ มีแหล่งน้ำขนาดใหญ่ (เขื่อนสิริกิติ์) และแม่น้ำสำคัญ 3 สาย มีฝนตกชุก
6. เส้นทางคมนาคมดี สะดวกทั้งทางรถไฟและรถยนต์ ได้แก่ 1.เส้นทางการค้าชายแดนจากอุดรดิตถ์ ถึงชายแดน ณ จุดผ่อนปรนทางการค้าช่องกุดตุ้ม 162 กิโลเมตร ซึ่งอยู่ห่างจากเมืองปากลาย สาธารณรัฐประชาธิปไตยประชาชนลาว เป็นเมืองท่าศูนย์กลางการขนส่งทางน้ำ แม่น้ำโขงของลาว ระยะทางเพียง 33 กม. 2.เส้นทางจากจังหวัดอุดรดิตถ์ถึงอำเภอแม่สอด ระยะทางประมาณ 259 กม.

และจากจุดผ่อนปรนฯ ช่อภูตุ่ จ.อุตรดิตถ์ ถึงชายแดนพม่า อ.แม่สอด จ.ตาก ระยะทางประมาณ 421 กม

จังหวัดอุตรดิตถ์มีผลผลิตสาขาที่ส่งผลต่อเศรษฐกิจของจังหวัดคือ สาขาการเกษตร รองลงไป คือการอุตสาหกรรม การประมง และการพาณิชย์ พืชเศรษฐกิจของจังหวัดที่สำคัญคือ ลางสาดมีการปลูกมากที่สุดในประเทศ นอกจากนี้มีทุเรียน เงาะ มังคุด สับปะรด ลำไย ส่วนพืชไร่ที่เป็นพืชเศรษฐกิจคือ ข้าว อ้อย ข้าวโพด กระเทียม ถั่วต่าง ๆ และยาสูบ เป็นต้น สภาพความคล่องตัวของเศรษฐกิจ ส่วนใหญ่จะอยู่ในเขตเมืองอุตรดิตถ์ อำเภอลับแล อำเภอฟิชัย

ลางสาด เป็นไม้ผลพื้นเมืองขึ้นชื่อของจังหวัดอุตรดิตถ์ ถือว่าเป็นผลไม้ประจำจังหวัดที่ทำรายได้ให้แก่เกษตรกรกว่าปีละ 60 ล้านบาท ด้วยสภาพภูมิประเทศและภูมิอากาศของจังหวัดอุตรดิตถ์ ที่เอื้ออำนวยต่อผลไม้ชนิดนี้ จึงเจริญงอกงามดี ทำให้มีรสชาติดีทั้งหวานและหอมในขณะที่ลางสาดที่อื่นๆ มีแต่ หวานอย่างเดียว ซึ่งเป็นลักษณะเด่นเฉพาะตัวของลางสาดในท้องถิ่น ในอดีตจังหวัดอุตรดิตถ์มีพืชเศรษฐกิจของจังหวัดที่สำคัญคือ ลางสาดมีการปลูกมากที่สุดในประเทศ นอกจากนี้ก็มี ทุเรียน เงาะ มังคุด สับปะรด ลำไย ในปี 2548 มีพื้นที่ปลูกลางสาดในจังหวัดอุตรดิตถ์ 3 อำเภอ คือ อำเภอลับแล 31,160 ไร่ อำเภอเมือง 14,866 ไร่ และอำเภอท่าปลา 210 ไร่ ให้ผลผลิตเดือนสิงหาคม – เดือนตุลาคม ได้ผลผลิตรวม 18,276 ตัน ผู้ที่นำลางสาดเข้ามาปลูกในจังหวัดอุตรดิตถ์ เป็นคนแรกคือ หลวงพิบูลย์เจ้าเมืองลับแล เมื่อประมาณ 200 ปีมาแล้ว ต้นลางสาดที่มีอายุมากที่สุดคือประมาณ 200 ปี นั้นตายไปแล้ว ปัจจุบันยังเหลือต้นลางสาดที่มีอายุมากที่สุดคือประมาณ 150 กว่าปี ยังให้ผลผลิตอยู่ทุกๆ ปี บางปีลางสาดต้นนี้ให้ผลผลิตสูงถึง 375 กิโลกรัมทีเดียว ลางสาดเป็นผลไม้ที่มีรสหวานอมเปรี้ยว มียางที่เปลือกของผล ถึงแม้ไม่หวานเท่ากับลองกอง ก็ยังเป็นที่ยอมรับของตลาด เพราะราคาไม่แพงเท่าลองกอง ราคาของของลางสาดกิโลกรัมละประมาณ 25 บาท ในขณะที่ลองกองมีราคาไม่ต่ำกว่ากิโลกรัมละ 50 บาท ลางสาดเป็นไม้ผลพื้นเมืองขึ้นชื่อของจังหวัดอุตรดิตถ์มายาวนาน ถือว่าเป็นผลไม้ประจำจังหวัดที่ทำรายได้ให้แก่เกษตรกรกว่าปีละ 60 ล้านบาท ด้วยสภาพภูมิประเทศและภูมิอากาศของจังหวัดอุตรดิตถ์ ที่เอื้ออำนวยต่อผลไม้ชนิดนี้ จึงเจริญงอกงามดี ทำให้มีรสชาติดีทั้งหวานและหอมในขณะที่ลางสาดที่อื่นๆ มีแต่ หวานอย่างเดียว ซึ่งเป็นลักษณะเด่นเฉพาะตัวของลางสาดในท้องถิ่น ดังนั้น ลางสาดเป็นไม้ผลทำเงินที่เกษตรกรนำมาปลูกในพื้นที่แถบนี้ จนกลายเป็นผลไม้เอกลักษณ์ของอำเภอลับแล จังหวัดอุตรดิตถ์ ตำบลดำนานาขาม อำเภอเมืองอุตรดิตถ์ จังหวัดอุตรดิตถ์ นับว่าลางสาดมีความสำคัญและเป็นชื่อเสียงของจังหวัดอุตรดิตถ์ จนชื่อของลางสาดหวาน อยู่ในชื่อคำขวัญจังหวัดอุตรดิตถ์ที่ว่า เหล็กน้ำพี้ลือเลื่อง เมืองลางสาดหวาน บ้านพระยาพิชัยดาบหัก ถิ่นสักใหญ่ของโลก (จังหวัดอุตรดิตถ์. 2561 : ออนไลน์; กรมวิชาการเกษตร. 2561 : ออนไลน์)

ปี 2549 พื้นที่ปลูกลางสาดในจังหวัดอุตรดิตถ์หายไป 15,123 ไร่ เหลือ 30,245 ไร่ จาก 45,368 ไร่ ข้อมูลของสำนักงานเกษตรจังหวัดอุตรดิตถ์ ปี 2550 รายงานถึงพื้นที่ปลูกลางสาดทั้ง 3

อำเภอ ดังกล่าว มีพื้นที่ปลูกรวมทั้งหมด 16,137 ไร่ พื้นที่ที่ ปลูกมากที่สุดกลายเป็นอำเภอเมือง 10,195 ไร่ คิดเป็นร้อยละ 63.18 ของพื้นที่ทั้งหมด ส่วนอำเภอลับแลที่เป็นต้นกำเนิดของยางสดมีพื้นที่ลดลงจากสาเหตุหลักสองประการคือ เกษตรกรส่วนใหญ่ลดพื้นที่ปลูกยางสดลง แล้ว เปลี่ยนเป็นการปลูกลองกอง เพราะราคาสูงกว่ายางสดมาก สาเหตุที่สอง คือ เกิดเหตุอุทกภัยดินโคลนถล่มในปี 2549 ต้นยางสดในป่าเขาถูกน้ำและดินโคลนพัดเสียหายตายเป็นจำนวนมาก ข้อมูลในปี 2551 พื้นที่การปลูกยางสดลงไปอีก เหลือเพียง 14,138 ไร่ หรือลดลงร้อยละ 12.4 ทำให้ผลผลิตลดลงประมาณ 6,000 ตัน คิดเป็นมูลค่าประมาณ 60 ล้านบาท (กรมวิชาการเกษตร. 2561 : ออนไลน์) จากข้อมูลการปลูกยางสดในจังหวัดอุตรดิตถ์รวม 3 จังหวัดประจำปี 2560 มีพื้นที่ปลูกยางสดประมาณ 10,7912 ไร่ จำนวนเกษตรกรผู้ปลูกยางสด 6,197 ราย ผลผลิตประมาณ 4,800 ตัน ผลผลิตยางสดต่อไร่ 450 กิโลกรัม ราคาขายยางสดต่อกิโลกรัม 15 บาท คิดมูลค่าผลผลิตยางสด 72 ล้านบาท (กรมส่งเสริมการเกษตรจังหวัดอุตรดิตถ์. 2561)

อำเภอลับแล จังหวัดอุตรดิตถ์ ถือเป็นพื้นที่ที่ปลูกยางสดมากที่สุดในจังหวัดอุตรดิตถ์ ในปี 2548 อำเภอลับแลเพียงอำเภอเดียวมีพื้นที่ปลูกยางสดถึง 31,010 ไร่ ซึ่งคิดเป็น 31.5 % ของพื้นที่ปลูกยางสดทั่วประเทศ ยางสด คือไม้ผลทำเงิน ที่เกษตรกรนำมาปลูกในพื้นที่แถบนี้ จนกลายเป็นผลไม้เอกลักษณ์ของอำเภอลับแล จังหวัดอุตรดิตถ์ ด้วยปริมาณเพิ่มขึ้นอย่างรวดเร็ว ในขณะที่ความต้องการและห้วงเวลาการจำหน่ายผลไม้ไม่สัมพันธ์กับปริมาณที่ผลิตได้ ทำให้ต้องแย่งกันจำหน่าย และในที่สุดการแข่งขันสูงก็ทำให้ยางสดราคาตกต่ำลง จำนวนยางสดในปัจจุบัน กำลังจะลดน้อยลง โดยสถานการณ์ยางสดในพื้นที่อำเภอลับแล เหลือพื้นที่ปลูกอยู่เพียง ร้อยละ 10 ของพื้นที่ปลูกผลไม้ทั้งหมดในอำเภอลับแลประมาณ 30,000 – 40,000 ไร่ สวนที่เคยปลูกยางสดเดิมกลับกลายเป็นลองกองไปเกือบทั้งหมด จากการโค่นต้นยางสดเดิม นำยอดพันธุ์ลองกองมาเสียบเปลี่ยนต้นใหม่ เนื่องจากราคาซื้อขายในตลาดของลองกองสูงกว่ายางสดมาก จากข้อมูลการปลูกยางสดหวาน ปี 2558/2559 มีจำนวนเกษตรกรผู้ปลูกยางสดจำนวน 3,732 คน พื้นที่ปลูกจำนวน 13,027 ไร่ พื้นที่เก็บเกี่ยวผลผลิตได้ 12,392 ไร่ ได้ผลิตรวม 11,173.70 ตัน ในอดีตยางสดของอำเภอลับแลได้รับความนิยมสูง กระทั่งราคาตกต่ำ ลองกองได้ราคาดีกว่า เกษตรกรจึงเปลี่ยนเป็นลองกองด้วยการตัดต้นยางสดทิ้ง แล้วนำยอดพันธุ์ลองกองมาเสียบต่อยางสด ซึ่งวิธีนี้ทำให้ได้ผลผลิตลองกองเร็วขึ้น ทั้งนี้ลองกองเข้ามามีบทบาทในอำเภอลับแล ประมาณ ปี 2530 จากข้อมูลของสำนักงานเกษตรจังหวัดอุตรดิตถ์ ปี 2550 รายงานถึงพื้นที่ปลูกยางสดทั้ง 3 อำเภอ ดังกล่าว มีพื้นที่ปลูกรวมทั้งหมด 16,137 ไร่ พื้นที่ที่ ปลูกมากที่สุดกลายเป็นอำเภอเมือง 10,195 ไร่ คิดเป็นร้อยละ 63.18 ของพื้นที่ทั้งหมด ส่วนอำเภอลับแลที่เป็นต้นกำเนิดของยางสดมีพื้นที่ลดลงจากสาเหตุหลักสองประการคือ เกษตรกรส่วนใหญ่ลดพื้นที่ปลูกยางสดลง แล้ว เปลี่ยนเป็นการปลูกลองกอง เพราะราคาสูงกว่ายางสดมาก สาเหตุที่สอง คือ เกิดเหตุอุทกภัยดินโคลนถล่มในปี 2549 ต้นยางสดในป่าเขาถูกน้ำและดินโคลนพัด

เสียหายตายเป็นจำนวนมาก ส่วนในปี 2551 พื้นที่การปลูกลดลงไปอีก เหลือเพียง 14,138 ไร่ หรือลดลงร้อยละ 12.4 ทำให้ผลผลิตลดลงประมาณ 6,000 ตัน คิดเป็นมูลค่าประมาณ 60 ล้านบาท (สำนักงานเกษตรจังหวัดอุดรธานี. 2560)

5. งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

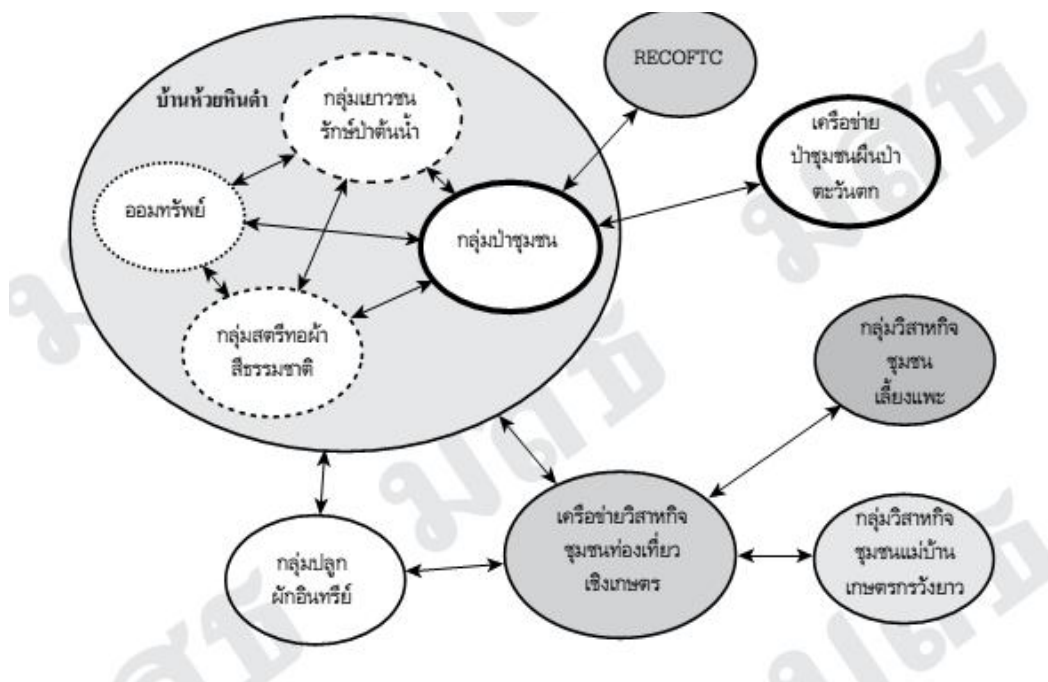
ไชยรัตน์ ปรานี และคณะ (2550) ได้ศึกษาการจัดการเครือข่ายเกษตรกร ตามแนวพระราชดำริเศรษฐกิจพอเพียง เพื่อแก้ไขปัญหาความยากจนอย่างยั่งยืน พบว่า เงื่อนไขหรือปัจจัยของชุมชน เกษตรกร และเครือข่ายการเรียนรู้ของเกษตรกรในพื้นที่เป้าหมาย ที่นำแนวพระราชดำริเศรษฐกิจพอเพียงไปใช้จนประสบความสำเร็จ ได้จากการสังเคราะห์เอกสารในสังคมและจากชุมชนตัวอย่าง ทั้ง 32 ชุมชน สามารถสรุปเงื่อนไขหรือปัจจัยในการดำรงอยู่ได้ ดังนี้ 1. ทุนสังคมทุนสังคม ถือเป็นปัจจัยภายในที่ปรากฏอยู่ในชุมชนแต่ละชุมชนเอง ให้เกิดพลังความร่วมมือที่จะขับเคลื่อนชุมชนเพื่อแก้ไขและพัฒนาให้ชุมชนสามารถพึ่งตนเองได้อย่างพอเพียงและยั่งยืน ทุนทางสังคมดังกล่าวแบ่งออกเป็น 1.1 ทุนมนุษย์ ต้องเริ่มจากผู้นำและชาวบ้านในชุมชน มีความรักใคร่ ไว้วางใจ มีน้ำใจและเอื้ออาทรเพื่อนมนุษย์ มีความเชื่อในระบบคุณค่า และหลักศีลธรรมที่ดี เช่น มีคุณธรรม มีวินัย ความซื่อสัตย์ จิตสำนึกสาธารณะ ฯลฯ 1.2 ทุนสถาบัน กลุ่ม/เครือข่ายต้องมีความเป็นปึกแผ่น ร่วมคิด ร่วมทำ มีความเป็นชุมชน ได้แก่ สถาบันทางศาสนา สถาบันการเมือง สถาบันการศึกษา รวมทั้งองค์กรต่างๆ เช่น องค์กรพัฒนาภาคเอกชน องค์กรชุมชน ชมรม อาสาสมัคร สื่อมวลชน สถาบันครอบครัว เป็นสถาบันที่มีความสำคัญอย่างมาก 1.3 ทุนทางวัฒนธรรม มีความเชื่อ มีจิตสำนึก มีวัฒนธรรมประเพณียึดโยง ทำให้คนอยู่รวมกันเป็นกลุ่ม 2. ทุนทางทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม ทุนทางทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม หมายถึง ทำเลที่ตั้งของชุมชนที่อยู่ในภูมิประเทศที่สภาพทางภูมิศาสตร์อุดมสมบูรณ์ 3. ทุนทางความรู้ สติปัญญา/เทคโนโลยี ทุนทางความรู้ สติปัญญา/เทคโนโลยี หมายถึง องค์กรความรู้ที่เป็นทั้งภูมิปัญญาท้องถิ่น และองค์ความรู้ที่เป็นนวัตกรรมและเทคโนโลยีสมัยใหม่ที่มีอยู่ในชุมชน และมีการถ่ายทอดแลกเปลี่ยนเรียนรู้กันภายในชุมชนเองและจากการยอมรับจากภายนอก 4. นโยบาย/กระบวนการพัฒนาจากภายนอก นโยบาย/กระบวนการพัฒนาจากภายนอก หมายถึง กระบวนการทางนโยบายจากหน่วยงานภาครัฐและเอกชน จากภายนอกชุมชน ที่ได้ถูกนำไปใช้ในชุมชน หรือท้องถิ่นซึ่งปรากฏอยู่ในรูปของการดำเนินงานตามแผน/ยุทธศาสตร์ หรือการทำโครงการต่างๆ ซึ่งส่งผลกระทบต่อชุมชนท้องถิ่น

สมพร ณ นคร และคณะ (2551) ได้ศึกษาการสร้างเครือข่ายเกษตรกรผู้ปลูกส้มโอในเขตลุ่มน้ำปากพนังเพื่อการผลิตส้มโอให้มีคุณภาพ พบว่า ได้กลุ่มเครือข่ายเกษตรกรผู้ปลูกส้มโอในจังหวัดนครศรีธรรมราช อำเภอปากพนัง จำนวน 5 กลุ่ม ในอำเภอขนอม จำนวน 4 กลุ่ม และอำเภอสิชล จำนวน 1 กลุ่ม รวม 10 กลุ่ม มีสมาชิก จำนวน 100 คน การถ่ายทอดเทคโนโลยีสู่กลุ่มเกษตรกรเพื่อ

ผลิตส้มโอให้มีคุณภาพในครั้งนี เกษตรกรรับรู้และนำไปใช้ปฏิบัติ จากการถ่ายทอดเทคโนโลยีทุกด้านเพิ่มขึ้น โดยมีค่าเฉลี่ยก่อนและหลังการฝึกอบรมเพิ่มขึ้นทุกด้าน ผลการถ่ายทอดองค์ความรู้จากผลการวิจัยและวิชาการอื่นๆ ในด้านการผลิตส้มโอให้มีคุณภาพ เป็นการเพิ่มขีดความสามารถด้านกำลังคน ด้านวิชาการ และด้านการตลาดแก่กลุ่มเกษตรกรในจังหวัดนครศรีธรรมราช

เบญจมาศ อยู่ประเสริฐและคณะ (2556) ได้จัดทำรูปแบบพัฒนาการของเครือข่าย จากการวิจัยและพัฒนาในพื้นที่ 4 ชุมชนภายใต้โครงการวิจัยและพัฒนาารูปแบบการบริหารองค์กรชาวบ้าน และเครือข่ายแบบบูรณาการ ผลการศึกษาพบว่า การพัฒนาเครือข่ายมีรูปแบบของการก่อเกิดคงอยู่ และขยายตัวอยู่ 3 ลักษณะ คือ

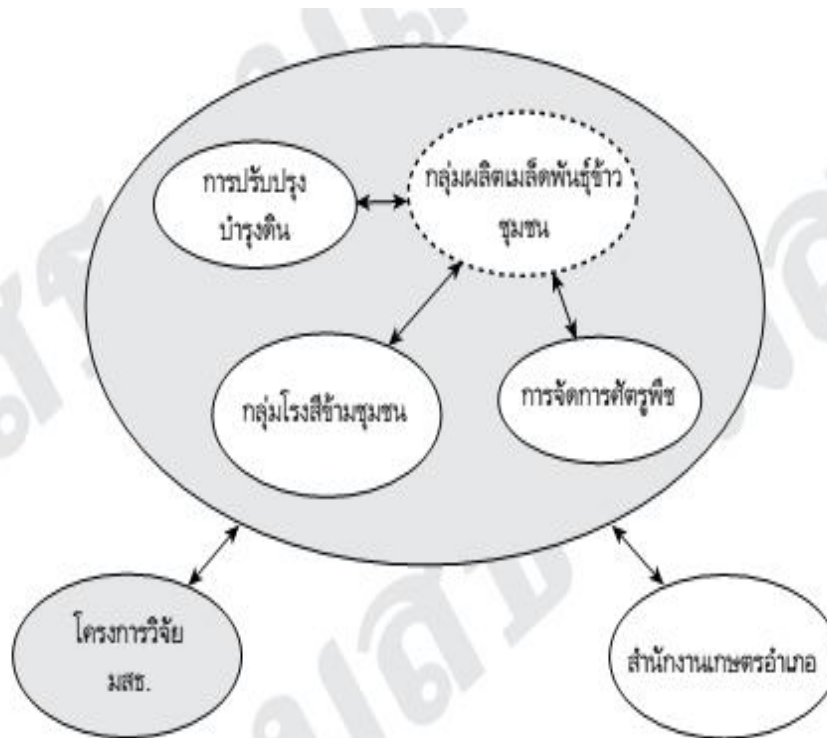
1. การพัฒนาเครือข่ายจากกลุ่มกิจกรรมย่อย หลายกลุ่มเชื่อมโยงกันเป็นกลุ่มใหญ่ เป็นพัฒนาการเครือข่ายที่เกิดจากการที่กลุ่มกิจกรรมย่อยๆ ที่ทำกิจกรรมที่แตกต่างกัน แต่มีบางอย่างที่ต้องพึ่งพาแลกเปลี่ยนซึ่งกันและกัน ทำให้กลุ่มย่อยต้องมาเชื่อมโยงกันโดยมีกลุ่มใหญ่เป็นแกน เช่น การพัฒนาเครือข่ายของชุมชนบ้านวังยาว ตำบลวังยาว อำเภอด่านช้าง จังหวัดสุพรรณบุรี เกิดจากกลุ่มกิจกรรมย่อย ได้แก่ กลุ่มวิสาหกิจชุมชนเลี้ยงแพะ กลุ่มวิสาหกิจชุมชนแม่บ้านเกษตรกรวังยาว กลุ่มปลูกผักอินทรีย์ และกลุ่มต่างๆ ในบ้านห้วยหินดำนมาเชื่อมโยงกัน โดยมีเครือข่ายวิสาหกิจชุมชนเพื่อการท่องเที่ยวเป็นแกนกลาง เชื่อมโยงเกิดเป็นเครือข่ายทำให้เกิดการพึ่งพากันจนเกิดเป็นกิจกรรมการท่องเที่ยวร่วมกัน ดังแผนภูมิที่ 1

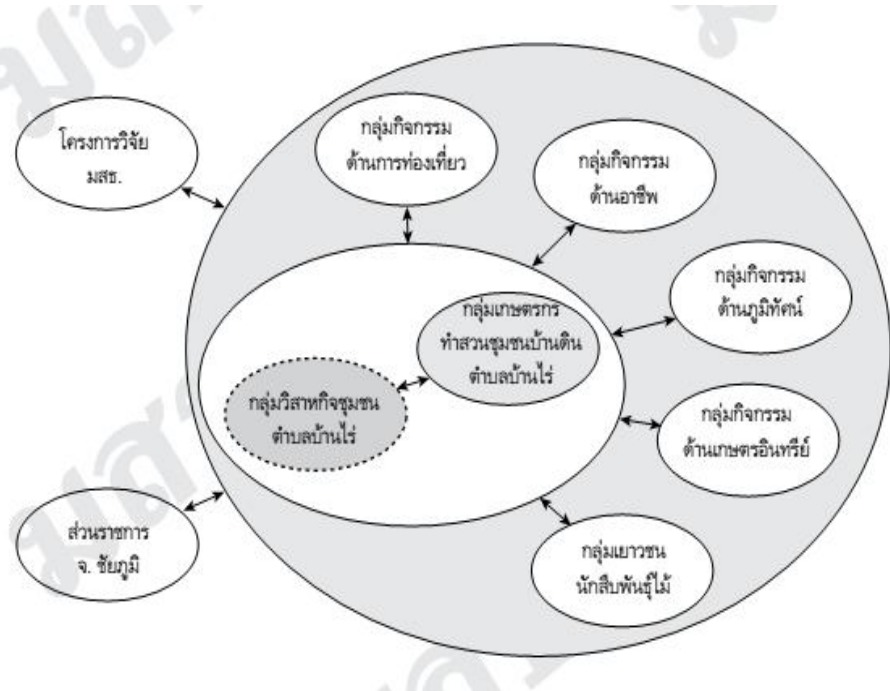
แผนภูมิที่ 1 แผนผังเครือข่ายกลุ่มวิสาหกิจชุมชนท่องเที่ยวเชิงเกษตร ต.วังยาว อ.ด่านช้าง จ.สุพรรณบุรี

2. การพัฒนาเครือข่ายจากกลุ่มใหญ่แยกเป็นกิจกรรมย่อยๆ และเชื่อมโยงกัน เป็นการพัฒนาเครือข่ายที่แยกกิจกรรมย่อยๆ ออกจากกลุ่มใหญ่ เมื่อกลุ่มมีปัญหาในการทำกิจกรรมก็จะนำประเด็นปัญหานั้นมาวิเคราะห์ร่วมกัน แล้วกำหนดเป็นกิจกรรมย่อยเพื่อแก้ปัญหาในประเด็นนั้นโดยให้มีแกนนำกลุ่ม เป็นผู้นำเพื่อบริหารจัดการกลุ่มย่อยชุมชนที่มีการพัฒนาเครือข่าย ลักษณะนี้ได้แก่ กลุ่มโรงสีข้าวชุมชน และกลุ่มผลิตพันธุ์ข้าวชุมชนบ้านวังยาว ตำบลเที่ยงแท้ อำเภอสรรคบุรี จังหวัดชัยนาทดังภาพที่ 2 จากภาพจะเห็นว่าเครือข่ายนี้เกิดจากการที่กลุ่มโรงสีข้าวชุมชนมาเชื่อมโยงกับกลุ่มผลิตพันธุ์ข้าวชุมชนซึ่งขยายกิจกรรมออกไปตามประเด็นปัญหาของกลุ่มคือกลุ่มจัดการศัตรูพืชและกลุ่มปรับปรุงดิน

ตัวอย่างการพัฒนาเครือข่ายจากกลุ่มใหญ่แยกเป็นกิจกรรมย่อยๆ และเชื่อมโยงกันคือ กลุ่มวิสาหกิจชุมชนตำบลบ้านไร่อำเภอเทพสถิต จังหวัดชัยภูมิ ดังแสดงภาพที่ 3 ซึ่งจะเห็นว่ากลุ่มวิสาหกิจชุมชนตำบลบ้านไร่ และกลุ่มเกษตรกรทำสวนชุมชนบ้านดินตำบลบ้านไร่ ทั้งสองกลุ่มเชื่อมโยงกันและมีกิจกรรมย่อยที่แตกออกไปตามสถานการณ์ปัญหาของกลุ่มได้แก่ กลุ่มกิจกรรมด้านการท่องเที่ยว กลุ่มกิจกรรมด้านอาชีพ กลุ่มกิจกรรมด้านภูมิทัศน์ กลุ่มกิจกรรมด้านเกษตรอินทรีย์ และกลุ่มกิจกรรมด้านน้กสึบพันธุ์ไม้มาเชื่อมโยงกันเป็นเครือข่าย

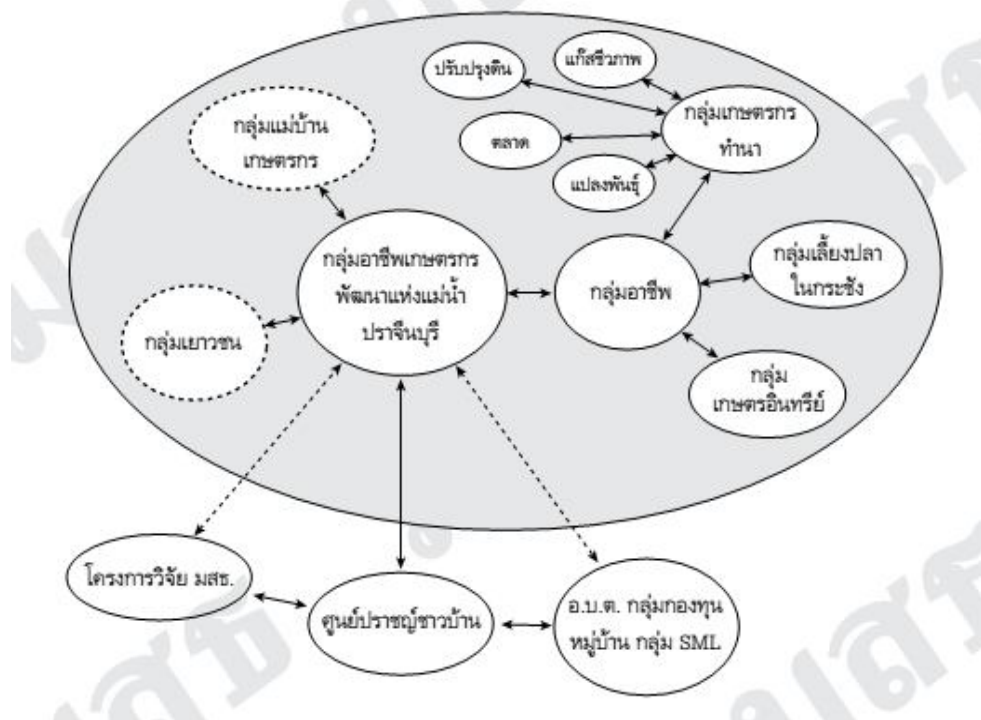

แผนภูมิที่ 2 แผนผังเครือข่ายกลุ่มในบ้านวังยาว ต.เที่ยงแท้ อ.สรรคบุรี จ.ชัยนาท

แผนภูมิที่ 3 แผนผังเครือข่ายกลุ่มใน ต.บ้านไร่ อ.เทพสถิต จ.ชัยภูมิ

3. การพัฒนาเครือข่ายแบบผสม มีการพัฒนาเครือข่ายทั้งสองรูปแบบคือ จากกลุ่มเล็กที่อยู่ในชุมชนเชื่อมโยงกันเป็นกลุ่มใหญ่โดยมีกลุ่มใหญ่เป็นแกนกลางในการเชื่อมโยง และจากกลุ่มใหญ่แยกกิจกรรมออกเป็นกลุ่มย่อยตามสภาพปัญหาของกลุ่ม การพัฒนาเครือข่ายลักษณะนี้คือ กลุ่มอาชีพเกษตรกรพัฒนาแห่งแม่น้ำปราจีนบุรี ต.ท่างาม อ.เมือง จ.ปราจีนบุรี เป็นกลุ่มที่มีการพัฒนาเครือข่ายแบบผสม ดังภาพที่ 4 โดยกลุ่มแม่บ้านเกษตรกรกลุ่มอาชีพและกลุ่มเยาวชนมาเชื่อมโยงกัน โดยมีกลุ่มอาชีพเกษตรกรแห่งแม่น้ำปราจีนบุรีเป็นแกนเชื่อม ซึ่งเป็นการพัฒนาเครือข่ายจากการรวมตัวของกลุ่มย่อยๆ ในขณะที่กลุ่มอาชีพมีการแตกกิจกรรมออกตามประเด็นปัญหาที่พบเกิดกิจกรรมย่อยๆ ที่เชื่อมโยงกันได้แก่ กลุ่มเกษตรอินทรีย์ กลุ่มเลี้ยงปลาในกระชัง และกลุ่มเกษตรกรทำนา โดยกลุ่มเกษตรกรทำนาก็แตกออกเป็นกิจกรรมย่อยๆ ได้แก่ กลุ่มแก๊สชีวภาพ กลุ่มปรับปรุงดิน กลุ่มตลาดกลุ่มแปลงพันธุ์ ซึ่งเป็นเครือข่ายที่เกิดจากการแตกเป็นกิจกรรมย่อยๆ มาเชื่อมโยงกัน

แผนภูมิที่ 4 แผนผังเครือข่ายกลุ่มใน ต.ท่างาม อ.เมือง จ.ปราจีนบุรี

ข้อกำหนดในการสร้างรูปแบบเครือข่าย เครือข่ายแต่ละกลุ่มอาจจะมีเป้าหมายได้หลายๆ ชนิด เป็นแบบอเนกประสงค์ (แต่ก็ควรรู้ว่า มีเป้าหมายอะไรรวมอยู่บ้าง) หรืออาจจะมีวิวัฒนาการในแง่ของการเพิ่มเป้าหมายมากขึ้นเมื่อเวลาผ่านไป เมื่อกลุ่มแต่ละกลุ่มมีความต้องการจะพัฒนาเป็นเครือข่ายไม่ว่าจะเป็นแบบใด ชนิดไหน ก็ตามที่จะทำให้เกิดเครือข่ายได้อย่างจริงจังถาวร

วีระ ภาคอุทัย และคณะ (2553) ได้ศึกษาการพัฒนาและสร้างเครือข่ายเกษตรกรผู้ปลูกพริกปลอดภัย เพื่อรองรับการขยายตัวของระบบการปลูกพริกปลอดภัยในจังหวัดชัยภูมิ พบว่า เกษตรกรที่เป็นสมาชิกรายเดิมมีการยอมรับเทคโนโลยีอย่างต่อเนื่อง มีเพียงบางเทคโนโลยีเท่านั้นที่เกษตรกรหยุดหรือไม่มีการใช้เนื่องจากข้อจำกัดด้านแรงงานความหายากของปัจจัยการผลิตนั้นๆ และบางครั้งเกษตรกรไม่ประสบปัญหาในเรื่องนั้นๆ เมื่อเปรียบเทียบเกษตรกรที่เป็นสมาชิกโครงการในปี 2551 และปี 2552 พบว่า รายได้สุทธิจากที่เคยติดลบและกลับกลายเป็นบวก โดยรายได้สุทธิของอำเภอเกษตรกรเพิ่มขึ้นประมาณ 10,428 บาทต่อไร่ และอำเภอจตุรัสเพิ่มขึ้นถึง 5,729 บาทต่อไร่ โดยมีสาเหตุมาจากการเพิ่มของผลผลิตการผลิตซึ่งเพิ่มขึ้นมากกว่าร้อยละ 95 และเมื่อเปรียบเทียบระหว่าง 2 อำเภอ จะเห็นว่ารายได้สุทธิที่ อำเภอจตุรัส น้อยกว่าอำเภอเกษตรสมบูรณ์เนื่องจาก การเพาะปลูกพริกที่อำเภอจตุรัสเป็นการเพาะปลูกในพื้นที่ดอนและอาศัยน้ำฝนเป็นหลัก ทำให้ผลผลิตต่อไร่ต่ำกว่า อำเภอเกษตรสมบูรณ์ถึง 2 เท่า ปัญหาในการผลิตที่เกษตรกรประสบส่วนใหญ่มากกว่าร้อยละ 90 ประสบปัญหาเรื่องโรคและแมลง ส่วนปัญหาทางด้านการตลาด คือ ราคาพริกปลอดภัยที่เกษตรกรขายได้นั้นค่อนข้างต่ำ ทำให้เกษตรกรขาดแรงจูงใจ ดังนั้น ในการแก้ไขปัญหาของจังหวัดใน

เรื่องการเพาะปลูกพริกปลอดภัย จังหวัดชัยภูมิและหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง จะพิจารณาวางแผนในการจัดการตลอดทั้งโซ่อุปทานของพริก ทั้งทางด้านการผลิตและการตลาด โดยหน่วยงานรัฐบาลควรมีการประสานงานกันและควรมีการประสานกับพ่อค้าหรือผู้รับซื้อ เพื่อนำเงื่อนไขทางการตลาดไปจัดทำแผนเชิงกลยุทธ์ในการพัฒนาต่อไป เนื่องจาก พริกเป็นพืชชนิดหนึ่งที่ช่วยสร้างมูลค่าให้แก่จังหวัดไม่น้อยกว่าปีละ 1,000-1,200 ล้านบาท

กันต์ อินทวงศ์. (2554) วิจัยเรื่อง การวิจัยและพัฒนากระบวนการจัดการธุรกิจเม็ดมะม่วงหิมพานต์แบบมีส่วนร่วมของกลุ่มเกษตรกรชุมชนเพื่อพัฒนาทรัพยากรและเสริมสร้างขีดความสามารถของคนในท้องถิ่นอย่างเป็นระบบและยั่งยืน ผลการวิจัยพบว่า ด้านการตลาดของเกษตรกร ราคาของเม็ดมะม่วงหิมพานต์มีแนวโน้มสูงขึ้น จุดแข็งของเม็ดมะม่วงหิมพานต์ ของอำเภอท่าปลา อยู่ที่คุณภาพของผลิตภัณฑ์ ถือได้ว่ามีรสชาติอร่อยกว่าที่อื่น จากการสัมภาษณ์เกษตรกรและจุดอ่อนด้านการตลาด เนื่องจากการขายเม็ดมะม่วงหิมพานต์ส่วนใหญ่ เกษตรกรขายผ่านพ่อค้าคนกลางเพราะมีแนวความคิดว่าสะดวกและรวดเร็ว จึงทำให้การกำหนดราคาอยู่ที่พ่อค้าคนกลาง อาจทำให้ผลผลิตได้ไม่ได้ตามราคาที่กำหนดเท่าที่ตลาด หรืออาจจะทำให้ราคาตกต่ำได้ เพราะอำนาจการกำหนดราคาอยู่ที่พ่อค้าคนกลางทั้งหมด แนวทางในการเพิ่มศักยภาพการตลาดนั้น ควรส่งเสริมเกษตรกรให้มีการรวมกลุ่มกัน เพื่อเพิ่มอำนาจต่อรองกับพ่อค้าคนกลางให้มากยิ่งขึ้น เพื่อแลกเปลี่ยนความรู้ทางการตลาดซึ่งกันและกัน จะส่งผลให้การตลาดของเม็ดมะม่วงหิมพานต์มีความโดดเด่นขึ้นมาและอีกประการหนึ่ง ผลผลิตจะได้ราคาดีก็ต่อเมื่อผลผลิตต่อไร่และลดต้นทุนการผลิตลงเท่านั้นจึงจะทำให้ประสบความสำเร็จ นอกจากนี้การได้รับผลกระทบจากภาวะเศรษฐกิจตกต่ำทำให้ยอดขายลดลง ปัญหาสภาพความพร้อมของดินสิ่งแวดล้อม และปัญหาความต้องการของลูกค้าไม่แน่นอน เพื่อสร้างระบบการจัดการธุรกิจเม็ดมะม่วงหิมพานต์ของกลุ่มเกษตรกรอำเภอท่าปลา ให้ถูกหลักวิชาการธุรกิจ โดยความร่วมมือระหว่างหน่วยงาน ที่มีบทบาทเกี่ยวกับการพัฒนาและส่งเสริมความเข้มแข็งของเศรษฐกิจชุมชน ทั้งในระดับพื้นที่ และท้องถิ่น จากการจัดโครงการการวิจัยและพัฒนาธุรกิจเม็ดมะม่วงหิมพานต์ โดยมีการจัดโครงการที่แลกเปลี่ยนเวทีเพื่อแลกเปลี่ยนแนวคิด เกี่ยวกับผลิตภัณฑ์ จากการพัฒนาการประกอบธุรกิจ และองค์ความรู้ในด้านวิชาการเกี่ยวกับการใช้เทคโนโลยี และชุมชนยังแสดงความคิดเห็นเกี่ยวกับการจัดโครงการ โดยมีแนวคิดในการลดต้นทุน การแปรรูป การนำหลักการของห่วงโซ่อุปทานและเทคโนโลยีมาใช้ ว่าเป็นการที่ดีที่มีการวิจัยมาช่วย ได้รับความร่วมมือจากหลายภาคส่วน เข้ามามีบทบาทสำคัญในการจัดการจัดฝึกอบรม เช่น มหาวิทยาลัยราชภัฏอุดรดิตถ์, องค์กรบริหารส่วนตำบล, เทศบาลอำเภอท่าปลา, สภาอุตสาหกรรมจังหวัดอุดรดิตถ์, คลังจังหวัดอุดรดิตถ์ มีส่วนร่วมในภาพรวมโดยให้ความร่วมมือในการเป็นผู้เชี่ยวชาญในการตรวจสอบเครื่องมือ, ให้สถานที่ในการจัดโครงการ, มีความร่วมมือในการเผยแพร่การวิจัยและจัดนิทรรศการ แสดงให้เห็นการเกิดความร่วมมือระหว่างภาควิชาการ กับภาคองค์กรชุมชน ในการที่จะร่วมกันพัฒนาการวิจัยที่เกี่ยวกับ การส่งเสริมความเข้มแข็งของเศรษฐกิจชุมชนในพื้นที่ ทั้งในระดับพื้นที่ และระดับท้องถิ่น ซึ่งความร่วมมือในหลายภาคส่วนนี้ ถือได้ว่าเป็นการวิจัยแบบมีส่วนร่วมและเห็นพ้องต้องกัน ที่จะมีการพัฒนางานวิจัยเพื่อพัฒนาท้องถิ่นและเศรษฐกิจชุมชนซึ่งในงานวิจัยนี้ได้แก่ผลิตภัณฑ์เม็ดมะม่วงหิมพานต์ มีการพัฒนาโดยได้รับความร่วมมือจากหน่วยงานไปในทิศทางเดียวกัน และตรงตามประโยชน์ของการวิจัยแบบมีส่วนร่วม

มาฆะสิริ เชาวกุล และคณะ. (2554) ได้ศึกษาการพัฒนาเครือข่ายกลุ่มเกษตรกรเพื่อการผลิตเมล็ดพันธุ์ข้าวและการพัฒนาระบบตลาดเมล็ดพันธุ์ข้าว จังหวัดชัยนาท พบว่า ผลผลิตข้าวรวมที่ผลิตได้ภายใต้โครงการฯนี้เท่ากับ 254.935 ตัน เป็นข้าวที่ผ่านมาตรฐานเมล็ดพันธุ์ข้าวร้อยละ 45.29 ของผลผลิตรวม ผลผลิตต่อไร่ที่ผ่านมาตรฐานเมล็ดพันธุ์ข้าวและไม่ผ่านมาตรฐานเท่ากับ 884.713 และ 764.57 กิโลกรัม/ไร่ ตามลำดับ ต้นทุนเงินสดเฉลี่ยของข้าวรวมเท่ากับ 6,842.41 บาท/ตัน ราคาเฉลี่ยของข้าวรวมเท่ากับ 4,929.25 บาท/ตัน ทั้งนี้ราคาเฉลี่ยที่เกษตรกรได้รับสำหรับข้าวที่ผ่านมาตรฐานเมล็ดพันธุ์ข้าวและที่ไม่ผ่านมาตรฐานเท่ากับ 10,573.68 และ 9,087.41 บาท/ตันตามลำดับ สาเหตุสำคัญที่ทำให้ข้าวไม่ผ่านมาตรฐานข้าวพันธุ์ คือ พื้นที่ดินของเกษตรกรที่นำเข้าร่วมโครงการฯมีปัญหาวัชพืช เกษตรกรที่ปลูกข้าวพันธุ์ไม่มีความรู้เรื่องข้าวปนเพียงพอ และจำนวนคนตรวจแปลงที่มีศักยภาพไม่เพียงพอต่อการตรวจแปลงข้าวที่มีประสิทธิภาพ แต่พบว่าเกษตรกรร้อยละ 75 ที่เข้าร่วมโครงการฯจะผลิตข้าวพันธุ์ต่อไปในฤดูกาลถัดไป อีกร้อยละ 20 ขอปรับแนวแปลงก่อน แล้วค่อยกลับมาปลูกข้าวพันธุ์ใหม่ในอนาคต และร้อยละ 65 ของเกษตรกรที่เข้าร่วมโครงการฯ จะยังคงปลูกข้าวพันธุ์ให้กับกลุ่มผู้ผลิตเมล็ดพันธุ์ข้าวตำบลนาเกลือ-ท่าชัย ส่วนที่เหลือจะปลูกให้กับศูนย์เมล็ดพันธุ์ข้าวจังหวัดชัยนาท และร้านค้าเมล็ดพันธุ์ข้าวจังหวัดจังหวัดชัยนาท

วนิดา ก่องคำ (2554) ได้ศึกษาการสร้างเครือข่ายทางสังคมคนพิการของเทศบาลตำบลเจดีย์แม่ครัว พบว่า ในพื้นที่เทศบาลตำบลเจดีย์แม่ครัว มีทุนทางสังคม คือ องค์กรภาครัฐ ได้แก่ เทศบาลตำบลเจดีย์แม่ครัว สถานีอนามัยบ้านเจดีย์แม่ครัว โรงเรียนเจดีย์แม่ครัว โรงเรียนบ้านแม่แฝก และกลุ่มในภาคชุมชน ได้แก่ กลุ่มกำนันผู้ใหญ่บ้าน กลุ่มอาสาสมัครสาธารณสุข กลุ่มพัฒนาสตรีแม่บ้าน สถาบันครอบครัว ซึ่งถือเป็นทุนทางสังคม คือ ทุนที่เป็นสถาบัน และองค์กรและกลุ่มต่างๆ มีบทบาทหน้าที่ในการช่วยเหลือคนพิการ โดยแต่ละองค์กรและกลุ่มบุคคลมีบทบาทหน้าที่ในการช่วยเหลือคนพิการ เป็นไปตามบทบาทหน้าที่ที่องค์กรและกลุ่มกำหนดไว้ ได้แก่ บุคคลในองค์กรภาครัฐ คือ เจ้าหน้าที่เทศบาลตำบลเจดีย์แม่ครัว เจ้าหน้าที่สถานีอนามัยบ้านเจดีย์แม่ครัว คุณครูโรงเรียนบ้านเจดีย์แม่ครัว และบุคคลในภาคชุมชน ได้แก่ ผู้ใหญ่บ้าน อาสาสมัครสาธารณสุข สตรีแม่บ้าน และผู้ดูแลคนพิการ ซึ่งถือเป็นทุนทางสังคม คือ ทุนมนุษย์ และบุคคลเหล่านี้ยังมีความรู้ในการช่วยเหลือคนพิการ ซึ่งถือเป็นทุนทางปัญญาและวัฒนธรรม รูปแบบการเชื่อมโยงเครือข่ายสังคมด้านคนพิการในพื้นที่เทศบาลตำบลเจดีย์แม่ครัว พบว่า ในพื้นที่ยังไม่มีมารวมตัวกันเป็นกลุ่มที่เป็นรูปธรรมร่วมกัน รูปแบบการเชื่อมโยงของเครือข่ายเป็นเพียงการประสานความร่วมมือกันตามบทบาทหน้าที่ขององค์กรหรือกลุ่มเป็นลักษณะเครือข่ายตามโครงสร้างหน้าที่ การเชื่อมโยงของเครือข่ายสังคมด้านคนพิการในพื้นที่เทศบาลตำบลเจดีย์แม่ครัวขององค์กรและกลุ่มต่างๆ ในพื้นที่ ตามแนวคิดการจัดการเครือข่ายของกลุ่ม “พันธมิตรแห่งดวงดาว” หรือ “Star Alliances” โดยผ่านหลัก 6 ประการ ซึ่งได้ศึกษาจากองค์กรและกลุ่มที่เชื่อถือได้เป็นทุนทางสังคมในพื้นที่ พบว่า โดยภาพรวมแล้ว การเชื่อมโยงเครือข่ายคนพิการในเทศบาลตำบลเจดีย์แม่ครัวไม่มีการเชื่อมโยงเครือข่ายตามแนวคิดการจัดการเครือข่าย “พันธมิตรแห่งดวงดาว” หรือ “Star Alliances” พบการเชื่อมโยงผ่านหลัก 6 ประการเพียงด้านเดียว คือ การเชื่อมโยงด้านบุคคล สำหรับการเชื่อมโยงอีก 5 ด้านยังไม่มีเชื่อมโยงเครือข่ายร่วมกัน

ศจินทร์ ปัญญาสันต์และคณะ. (2555) วิจัยเรื่อง ทางเลือกทางการตลาดของชาวนา : ผลกระทบเชิงโครงสร้าง ต่อความไม่เป็นธรรมและการกระจายผลประโยชน์ การศึกษาพบว่า ในตลาดข้าวทั่วไป ความสัมพันธ์ทางการตลาดข้าวเปลือกอยู่ภายใต้โครงสร้างการกำหนดราคาข้าวระดับโลก ซึ่งผู้อยู่บนสุดของกระทบการคือ ผู้ส่งออกมีอำนาจมากที่สุดเมื่อเปรียบเทียบกับคนอื่นในห่วงโซ่อุปทานในการกำหนดราคา ขณะที่ชาวนาซึ่งเป็นผู้ผลิตข้าวแต่อยู่ในตำแหน่งล่างสุดของกระบวนการต้องเป็นผู้รับราคาที่กำหนดมาเพียงอย่างเดียว โรงสีเป็นตัวละครสำคัญในการแปรสภาพจากข้าวเปลือกมาเป็นข้าวสาร จึงเป็นผู้เชื่อมและส่งผ่านกลไกราคาในระบบการค้าข้าว จากระดับข้าวส่งออกกับระดับราคาข้าวที่ไร่นา เข้าด้วยกันผ่านโดยกรณีศึกษาความตลาครวมถึงผลกำไรของตน ทำให้ผลประโยชน์จากการค้าชาวนาได้รับไม่ได้ขึ้นอยู่กับการส่งผ่านราคาจากกลไกตลาดจากบน-ลงล่างเท่านั้น แต่ยังขึ้นอยู่กับบริบท ลักษณะความสัมพันธ์เฉพาะชาวนา กับโรงสีในฐานะคู่พันธมิตรในการแลกเปลี่ยนทางการตลาดด้วย โดยกรณีศึกษาความสัมพันธ์การตลาดของชาวนาทั่วไปผ่านช่องทางโรงสีทำให้พบว่า ความสัมพันธ์ระหว่างชาวนาและโรงสีมีลักษณะ 3 ประการ ถูกกำหนดโดยผู้ซื้อเป็นหลัก ระหว่างผู้ซื้อและผู้ขายมีความเหลื่อมล้ำด้านความรู้และเทคโนโลยี และกระบวนการซื้อขายสามารถผลักภาระ และไม่ให้ผลตอบแทนในการปรับปรุงคุณภาพ ในมุมมองของชาวนา ความสัมพันธ์ทางการตลาดดังกล่าว ยังเป็นความสัมพันธ์ที่ไม่มีทางเลือกอีกด้วย ภายใต้บริบทความสัมพันธ์ทางการตลาดเช่นนี้ กลุ่มชาวนาในหลายพื้นที่จึงพยายามปรับเปลี่ยนความสำคัญทางการตลาดกลยุทธ์แบบต่างๆ ซึ่งนอกเหนือจากเหตุผลในการแก้ไขปัญหาข้าวเปลือกราคาถูกลงแล้ว ยังเกี่ยวข้องกับการแก้ไขปัญหาด้านสุขภาพของชาวนา ที่ต้องเสี่ยงกับสารเคมีทางการเกษตร การเสริมสร้างการพึ่งพาตนเอง การสร้างอิสรภาพ การเพิ่มมูลค่าข้าว การแก้ปัญหาพฤติกรรมกรรมการบริโภคระดับบุคคล และการสร้างอิสรภาพ การเพิ่มมูลค่าข้าว การแก้ไขปัญหาพฤติกรรมกรรมการบริโภคระดับบุคคล และการสร้างการยอมรับในชาวนา และพื้นที่อื่นในสังคม

เบญจมาศ อยู่ประเสริฐ และคณะ (2559) ในงานวิจัยเรื่อง แนวทางการพัฒนาเครือข่ายผู้ประกอบการ SMEs ภาคเกษตรรุ่นใหม่ ผลการวิจัยพบว่า สมาชิกผู้ประกอบการเกษตรรุ่นใหม่เข้าใจในหลักการและแนวทางพัฒนาตนเองอย่างชัดเจน เข้าใจในกระบวนการกลุ่ม/การผลิตสินค้าให้ได้การรับรองมาตรฐาน มีรายได้ที่ต่อเนื่องยั่งยืน/มีทรัพย์สินเป็นของตัวเอง ซึ่งส่วนใหญ่เป็นคนรุ่นใหม่ที่มีการศึกษาดี จบการศึกษาตั้งแต่มัธยมศึกษาปีที่ 6 จนถึงระดับปริญญาตรีและโท จึงมีความรู้ความตระหนักและเข้าใจในการพัฒนาการเกษตร และกิจกรรมของเครือข่ายที่ทำได้แก่กิจกรรมด้านการส่งเสริมความรู้แก่สมาชิก กิจกรรมส่งเสริมการผลิต กิจกรรมส่งเสริมด้านการตลาด และกิจกรรมเชื่อมโยงเครือข่ายผู้ประกอบการรุ่นใหม่ โดยมีรูปแบบการเชื่อมโยงที่เป็นการเชื่อมโยงและติดต่อประสานโดยตรง และการเชื่อมโยงผ่านกิจกรรมและสื่อต่างๆ หลายช่องทาง ทั้งนี้เครือข่ายได้ใช้ข้อมูลและความรู้จากสมาชิกเครือข่ายเป็นสิ่งสำคัญที่ทำให้เกิดการแลกเปลี่ยน และเสริมเติมเต็มกันเสมอ เป็นตัวช่วยขับเคลื่อนให้เกิดการพัฒนาเครือข่าย โดยการใช้พลังข้อมูลความรู้ช่วยในการสร้างและพัฒนาเครือข่าย มีการรวมกลุ่ม และเชื่อมโยงเครือข่าย และภาคีหนุนเสริม บางเขตมีการเชื่อมโยงเครือข่ายทั้งภายในจังหวัดและเครือข่ายระดับเขต การบริหารเครือข่ายมีโครงสร้างในการบริหารที่ชัดเจน และเป็นระบบโดยมีการบริหารในรูปคณะกรรมการซึ่งแบ่ง เป็น 2 ระดับ คือ เครือข่ายระดับเขต และเครือข่ายระดับจังหวัด ทั้งนี้เพื่อให้การประสานงานและการบริหารเครือข่ายได้มีการ

เชื่อมโยง และสนับสนุนกันในแต่ละระดับและระหว่างระดับได้อย่างมีประสิทธิภาพ แนวทางและแผนพัฒนาเครือข่ายครอบครัวในประเด็น การคัดสรรบุคคลและเครือข่ายเป้าหมายและทำแผนเครือข่าย และผู้ประกอบการแบบมีส่วนร่วม พัฒนาสมาชิกและการบริหารเครือข่ายวิสาหกิจชุมชน/SMEs พัฒนาการผลิตแบบปลอดภัย เกษตรอินทรีย์ตามการรับรองมาตรฐาน พัฒนาการตลาดและบรรจุภัณฑ์ นวัตกรรม สร้างช่องทางตลาด พัฒนาการบริหารจัดการเครือข่ายวิสาหกิจชุมชน/SMEs อย่างต่อเนื่อง พัฒนาระบบการจัดการสินค้าและตรวจสอบรับรองมาตรฐาน และพัฒนาการจัดการกระจายและเชื่อมโยงสินค้ากับการตลาดสินค้ามาตรฐานทุกรูปแบบซึ่งเป็นแนวทางการพัฒนาอย่างรอบด้านในทุกมิติ และเน้นทำแผนเครือข่ายและผู้ประกอบการแบบมีส่วนร่วมอยู่บนแนวทางการต้องการของสมาชิก

ยุพิน เกื้อนครี (2559) จากงานวิจัยเรื่อง การพัฒนาเครือข่ายเกษตรกรผู้ปลูกข้าวอินทรีย์ในจังหวัดอุดรธานี: กรณีศึกษา ตำบลวังกะพ้อ อำเภอเมือง จังหวัดอุดรธานี ผลการวิจัยพบว่า สถานการณ์ของเครือข่ายผู้ปลูกข้าวอินทรีย์ มีเกษตรกรที่ผลิตข้าวอินทรีย์ ในระยะปรับเปลี่ยนจำนวน 30 คน ผลผลิตจะขายในรูปของข้าวเปลือก สภาพปัญหาของเกษตรกร ได้แก่ ขาดองค์ความรู้และเทคโนโลยีการเพิ่มผลผลิต ขาดแกนนำของกลุ่มที่เป็นทางการ ซึ่งเป็นปัญหาและเงื่อนไขที่สำคัญในการขับเคลื่อนงานของกลุ่มได้ การขาดการสร้างผู้นำเพื่อมาสืบทอดกิจกรรมกลุ่ม แนวทางการแก้ไขปัญหาคือ การพัฒนาแกนนำเกษตรกรให้มีภาวะผู้นำ เพื่อให้สามารถนำพากลุ่มและเครือข่ายให้เกิดความเข้มแข็ง ปัจจัยที่มีผลต่อการพัฒนาเครือข่ายประการหนึ่ง ได้แก่ ศักยภาพของผู้นำ ดังนั้นจึงสรุปได้ว่า การพัฒนาภาวะผู้นำให้เกษตรกรเป็นความสำคัญอันดับแรกในการพัฒนาเครือข่ายเกษตรกรให้เกิดความเข้มแข็งอย่างยั่งยืน ผลการพัฒนาเครือข่ายผู้ปลูกข้าวอินทรีย์ตำบลวังกะพ้อ อำเภอเมือง จังหวัดอุดรธานี เกษตรกรมีความสนใจเข้าร่วมกลุ่มเพื่อเรียนรู้กระบวนการปลูกข้าวอินทรีย์มากขึ้น และมีความตระหนักในเรื่องการดูแลสุขภาพมากขึ้น ใส่ใจในเรื่องของสิ่งแวดล้อมมากขึ้น โดยเริ่มจากการลดการใช้สารเคมีให้มากที่สุด จนกระทั่งไม่ใช้สารเคมีเลยในทุกขั้นตอนของการผลิต โดย ด้วยการให้ความสำคัญต่อการปรับเปลี่ยนมุมมองในเรื่องของระบบคุณค่าของคนเป็นสำคัญว่า มิติด้านคุณค่าสามารถนำไปสู่ความยั่งยืนได้มากกว่า มิติด้านเศรษฐกิจ มิติด้านสังคม และมิติด้านกายภาพและชีวภาพ โดยมิติด้านจริยธรรม ได้แก่ การไม่ใช้สารเคมีในการผลิตข้าว อินทรีย์เป็นการแสดงความรับผิดชอบต่อสังคม ได้แก่ การที่ผู้ผลิตต้องการให้ผู้บริโภค รับประทาน อาหารที่ดีปลอดภัย และมิติด้านวัฒนธรรม ได้แก่ การแบ่งปัน การเผื่อแผ่ ในกรณีอาหารไม่เพียงพอ หรือผลผลิตไม่พอ ปัจจุบันได้มีการใช้ระบบคุณค่าคือความปลอดภัยในกระบวนการผลิต และคุณภาพของผลผลิต ซึ่งจะส่งผลต่อสุขภาพของทั้งผู้ผลิตและผู้บริโภค การเชื่อมโยงเครือข่ายมีอยู่ 2 ลักษณะ คือ เครือข่ายภายในชุมชนคือ เครือข่ายเรียนรู้เครือข่ายกิจกรรม และเครือข่ายภายนอกชุมชนคือ กลุ่มที่สนับสนุนและกลุ่มที่ร่วมปฏิบัติการ เกิดเครือข่ายสนับสนุนการผลิต และการตลาดข้าวอินทรีย์ที่เป็นหน่วยงานของรัฐที่เข้าใจ และเข้าถึงกลุ่มเกษตรกรในพื้นที่มากขึ้น โดยการเชื่อมประสานของอาจารย์มหาวิทยาลัยราชภัฏอุดรธานีในโครงการวิจัยครั้งนี้ได้แก่ สำนักงานเกษตรจังหวัดอุดรธานีสำนักงานพาณิชย์จังหวัด อุดรธานีการค้าภายในจังหวัดอุดรธานี สภาเกษตรกรจังหวัดอุดรธานี มหาวิทยาลัยราชภัฏอุดรธานี เทศบาลตำบลวังกะพ้อ อำเภอเมือง จังหวัดอุดรธานี เป็นการทำงานเชิงบูรณาการร่วมกัน

ระหว่างมหาวิทยาลัยราชภัฏอุตรดิตถ์ และสำนักงานสภาเกษตรกรจังหวัดอุตรดิตถ์อย่างเป็นทางการและเป็นรูปธรรม และต่อเนื่อง

ยุพิน เกื้ออนศรี (2559) จากงานวิจัยเรื่อง การพัฒนาเครือข่ายด้านการผลิตและการตลาด หอมแดง พันธุ์ของเกษตรกรตำบลทุ่งยั้ง อำเภอลับแล จังหวัดอุตรดิตถ์ พบว่า ในการวิจัยศึกษาศักยภาพ ปัญหาความต้องการพัฒนา และสร้างกระบวนการพัฒนาเครือข่ายด้านการผลิต และการตลาดหอมแดงของเกษตรกรตำบลทุ่งยั้ง อำเภอลับแล จังหวัดอุตรดิตถ์ ใช้วิธีวิจัยแบบผสมผสาน ประชากรคือ เกษตรกรผู้ผลิตหอมแดงตำบลทุ่งยั้ง อำเภอลับแล จังหวัดอุตรดิตถ์ จำนวน 78 คน กลุ่มเป้าหมายได้แก่ แกนนำเกษตรกร ตัวแทนภาครัฐ จำนวน 30 คน เครื่องมือเป็นแบบสอบถาม แนวคำถามสนทนากลุ่ม วิเคราะห์ข้อมูลเชิงปริมาณโดยการแจกแจงความถี่ และหาค่าร้อยละ ข้อมูลเชิงคุณภาพในการวิเคราะห์เนื้อหา ผลการวิจัยพบว่า 1. ศักยภาพด้านการผลิตของเกษตรกรดีกว่าการตลาด โดยมีผลผลิตต่อไร่สูงและคุณภาพดี ส่วนศักยภาพด้านการตลาดอยู่ในระดับต่ำ เนื่องจากเกษตรกรไม่มีอำนาจในการต่อรองราคา จำหน่ายผลิตภัณฑ์ผ่านพ่อค้าคนกลาง โดยไม่มีการแบ่งเกรด 2. ปัญหาที่พบมี 2 ด้าน ดังนี้ ด้านการผลิต ได้แก่ เกษตรกรผู้ปลูกมีจำนวนลดลง ผลผลิตต่อไร่ลดลง และต้นทุนการผลิตสูง การตลาด ได้แก่ ราคาผลผลิตกำหนดโดยพ่อค้าและตกต่ำ และเกษตรกรต้องการพัฒนาให้มีการผลิตหอมแดงปลอดสารพิษ 3. ผลการพัฒนาเครือข่ายมีดังนี้ เกษตรกรจดทะเบียนกลุ่มจำนวน 42 ราย โดยได้เข้าอบรมเพื่อลดต้นทุนการผลิต และเข้าสู่มาตรฐานการผลิตอาหารปลอดภัย มีการแลกเปลี่ยนเรียนรู้กับหน่วยงานภายนอกอย่างต่อเนื่อง ส่วนข้อเสนอแนะเชิงนโยบาย หน่วยงานภาครัฐควรมีการหนุนเสริมด้านการผลิต และการตลาดอย่างจริงจังและต่อเนื่อง

กรอบแนวคิดในการวิจัย

